

**TURUN
YLIOPISTO**

Sodan retoriikka Ukrainan sodan aattona

Poliittinen realismi ja anarkian kulttuurit Vladimir Putinin puheissa 21.2. ja 24.2.2024

Valtio-opin
kandidaatintutkielma

Laatija(t):
Samuel Saarijärvi

22.5.2025
Turku

Turun yliopiston laaturjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Tutkinto-ohjelma, oppiaine: Valtiotieteiden kandidaatti, valtio-oppi

Tekijä(t): Samuel Saarijärvi

Otsikko: Sodan retoriikka Ukrainan sodan aattona: poliittinen realismi ja anarkian kulttuurit Vladimir Putinin puheissa 21.2. ja 24.2.2024

Ohjaaja(t): Vanhempi yliopistonlehtori Juha Vuori

Sivumäärä: 41 sivua (35 sivua leipätekstiä)

Päivämäärä: 22.5.2025

Tutkielmassa tutkin Venäjän presidentti Vladimir Putinin 21.2 ja 24.2.2022 pitämien puheiden retoriikkaa. Kyseiset puheet pidettiin Ukrainaan kohdistuneen täysimittaisen hyökkäyksen aattona, ja puheissa Putin selittää Venäjän vaikuttimia sodan aloittamisen taustalla. Menetelmänä tutkielmassa on Chaïm Perelmanin versio retoriikka-analysistä.

Tutkielmassa tarkasteltiin Putinin puheissa käyttämiä retorisia strategioita ja pyrittiin ymmärtämään niitä kansainvälisten suhteiden teorioiden näkökulmasta. Tarkoitukseni oli selvittää, millä tavoin ja minkälaista kansainvälistä järjestystä Putin puheillaan tuottaa, kun hän pyrkii vakuuttamaan venäläisiä sodan tarpeellisuudesta. Tutkimustehtävää lähestyttiin kahden eri teorian kautta: klassisen realismin, jonka ideaalityyppiä mallinnettiin Hans Morgenthauin kuudella poliittisen realismin tunnusperiaatteella, sekä Alexander Wendtin konstruktivismin ajatuksella vaihtoehtoisista anarkian kulttuureista.

Puheissaan Putin pyrki vakuuttamaan venäläisen yleisönsä sodan tarpeellisuudesta hyödyntäen monipuolisesti eri argumentaatiotekniikoita. Näihin tekniikoihin lukeutuivat mm. historialliset rinnastukset natseihin, Ukrainan länsimielisten valintojen kritisointi niiden seurausten perusteella ja vastamallit, joilla pyrittiin osoittamaan lännelle tehtyjen myönnytysten aina johtavan kärsimykseen Venäjälle. Argumentaatiossa yhdistyivät voima- ja reaalioliittiset tekijät ja venäläisen kulttuurin Venäjää ja Ukrainaa ja maiden historiaa koskevat käsitykset.

Teorian näkökulmasta Putinin puheet tuottivat realismin maailmaa, jossa suurvallat kilpailevat vaikutusvallasta ja pyrkivät turvaamaan intressinsä kansainvälisistä normeista piittaamatta. Tämä puheiden edistämä maailmanjärjestys vastasi useimmilta piirteiltään klassista realismia. Jatkumona tälle puheissa nimettyjen toimijoiden, kuten Yhdysvaltojen, Ukrainan hallituksen ja Venäjän välille tuotettiin viholliskuville perustuvaa anarkian kulttuuria, jossa eri toimijoiden turvallisuus ja intressit näyttäytyvät nollasummapelinä. Tavalliset ukrainalaiset Putin kuitenkin erotteli puheissa tiukasti maan johdosta, ja puhutteli heitä ystävinä käyttämällä kantilaisen yhteistyön kulttuurin kieltä. Teorian valossa sodasta välittyi kuva nykyistä Venäjän federaatiota laajemman ”historiallisen Venäjän” muodostussotana vastavetona Yhdysvaltojen hegemonialle.

Avainsanat: anarkia, realismi, retoriikka, Ukraina, Venäjä

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Klassinen realismi ja Morgenthaun periaatteet	6
3	Konstruktivismi ja anarkian kulttuurit	11
4	Uusi retoriikka ja sodan oikeutuspuhe	15
5	Retoriikka-analyysi	21
5.1	Puhujan ja yleisön välinen suhde	21
5.2	Argumentaation esisopimukset	23
5.3	Argumentaatiotekniikat	26
6	Johtopäätökset teorian valossa	34
	Lähteet	39

1 Johdanto

Tutkielmassani tarkastelen kahta Venäjän presidentti Vladimir Putinin pitämää puhetta. Putin piti puheet juuri ennen Venäjän helmikuun 24. päivänä aloittamaa täysimittaista hyökkäystä Ukrainaan. Tutkin näitä puheita käyttämällä laadullisia menetelmiä, tarkemmin sanottuna uuden retoriikan teoreetikko Chaïm Perelmanin retoriikka-analyysiä. Perelmanin metodi on perusteltu valinta johtuen analysoitavasta aineistosta, joka koostuu kahdesta suostutteluun ja vakuuttamiseen pyrkivästä puheesta. Perelmanin retoriikka-analyysistä saan tutkielmaani analyysikehikon, jonka on todettu soveltuvan erityisen hyvin konkreettisen retoriikka-analyysin tekemiseen (Summa 1996, 73). Yksi uuden retoriikan (johon Perelmanin teoria kuuluu) perustavista ajatuksista on retoriikan ymmärtäminen merkittävänä toimintana yleisön vaikuttamiseksi, jolla on vaikutusta reaali maailmassa. Metodi on siis sopiva myös tutkimustehtäväni ja valitsemani teoreettisen lähestymistavan kanssa.

Teoreettisesti sovellan tutkielmassa Hans Morgenthau'n poliittisen realismin kuutta periaatetta sekä Alexander Wendtin ajatusta anarkian kulttuureista. Tästä teoreettisesta ja metodologisesta taustasta käsin pyrin vastaamaan tutkielmassa seuraaviin kysymyksiin: Millaisella argumentaatiolla Ukrainan sota perustellaan? Onko Putinin puheissaan esittämä maailmankuva Morgenthau'n poliittisen realismin maailma? Minkälaista anarkian kulttuuria puheilla luodaan Ukrainan ja Venäjän ja muiden mahdollisten puheissa esiintyvien toimijoiden välille? Tutkin siis Putinin tapaa määritellä ja legitimoida Ukrainan sota ja sitä, miten toimintaa voi ymmärtää Morgenthau'n ja Wendtin teorioilla.

Tavoitteena tutkielmassa on parantaa ymmärrystä Putinin retoriikan merkityksestä sodassa. Käyttämällä hyväksi Daniel H. Nexonin ja Iver B. Neumannin (2006) terminologiaa, Putinin puheet ovat poliitikon puheina ensimmäisen asteen esityksiä (engl. *first order representations*): ne ovat kuvauksia poliittisista tapahtumista. Puheissa on kuitenkin tiettyjä piirteitä (tarinallisuus, ajankohtaisten poliittisten tapahtumien sijoittaminen laajempaan narratiiviin) jotka ovat tyypillisiä toisen asteen esityksille¹ (engl. *second order representations*). Tällaiset esitykset vaikuttavat poliittiseen ja sosiaaliseen maailmaan sekä kansainvälisiin suhteisiin usealla tavalla: toimimalla esimerkiksi mallina myöhemmälle

¹ Toisen asteen esityksissä – kuten populaarikulttuurin teoksissa – teoksen narratiivi heijastelee tiettyjä tosiseikkoja poliittisesta ja sosiaalisesta elämästä

toiminnalle, normalisoimalla toimijoille tiettyjä rooleja ja vaikuttamalla käsityksiin siitä, minkälainen käyttäytyminen ja minkälaiset toimintatavat ovat ”luonnollisia” kansainvälisissä suhteissa (mt., 17–20). Tämän vuoksi on kiinnostavaa tarkastella, minkälainen konstituiva vaikutus Putinin puheilla on; luodaanko niillä poliittisen realismin maailmaa vai jotain muuta, ja minkälaista anarkian kulttuuria valtioiden välisiin suhteisiin Putin muodostaa puheidensa kautta. Tämä lisää ymmärrystä Putinin retoriikan merkityksestä osana sodan aloittamista, vaikka ei vastaakaan kysymykseen, miksi sota aloitettiin.

Johtopäätösosiossa esitän pohdintoja Morgenthaun kriteeristön avulla siitä, kuinka realistisia puheet ovat. Se, onko Putin realisti vai ei, on kiinnostava kysymys niin käytännön kuin kansainvälisten suhteiden teorian kannalta, mutta tutkielmassa klassisen realismin selitysvoimaa arvioidaan rajoitetusti vain suhteessa analyysiin kohteena olevaan kahteen puheeseen. Tutkielmassani yritän siis ennemmin vastata kysymykseen ”Onko Putinin retoriikka realistista?” kuin kysymykseen ”Onko Putin realisti?”. Retoriikan analysoiminen on teoreettisesti mielenkiintoista, koska riippumatta siitä, heijastavatko Putinin puheet jotakin mahdollista poliittisen realismin kuvaamaa todellisuutta luo hän puheillaan tietynlaista suhdetta Venäjän ja Ukrainan sekä muiden valtioiden välille, ja muodostaa näin tehdessään esityksen kansainvälisistä suhteista. Wendtiläisestä näkökulmasta makro- tai järjestelmätason anarkiat muodostuvat mikrotason suhteista: tavat, joilla Venäjän kaltaiset suuret valtiot suhtautuvat muihin valtioihin voivat muuttaa järjestelmässä vallitsevaa kulttuuria.

Hypoteeseina tutkielmassani on, että valtopoliittinen ajattelu heijastuu Putinin puheisiin niin, että puheet ilmentävät merkittävässä määrin Morgenthaun poliittisen realismin periaatteita. Oletan myös, että johtuen jo puheiden kontekstista (analysoimani puheet on pidetty juuri ennen täysimittaista hyökkäystä), niissä luodaan hobbesilaista, viholliskuville rakentuvaa maailmaa, jossa sotatoimiin turvautuminen näyttyy oikeutetulta johtuen vaarasta, jonka sodan aloittamatta jättäminen muodostaisi Venäjälle ja sen intresseille. Tästä seuraten oletan, että Ukrainalle annetaan puheissa vihollisen roolipositio.

Tutkimusraporttini etenee teoreettisella taustoituksella, jonka jälkeen esittelen tutkittavan aineiston ja Perelmanin menetelmän. Tulososiossa esittelen kolmessa alaluvussa tekemiäni huomioita puheiden retoriikassa jakaen ne osiin hyödyntämällä Perelmanin omaa erittelyä vaikuttavan puheen analysoinnille keskeisistä piirteistä. Lopuksi yhdistän johtopäätöksissä retoriikka-analyysin tulokset teoriaan vastatakseni tässä johdannossa esittämiini kysymyksiin.

2 Klassinen realismi ja Morgenthaun periaatteet

Realismin teorian varhaisiin edustajiin kansainvälisissä suhteissa luetaan yleensä Thukydideen, Niccolo Machiavellin, Thomas Hobbesin ja Carl von Clausewitzin kaltaisia ajattelijoita. Poliittisen realismin edelleen tunnistettavissa oleva ydin on löydettävissä Thukydideen Melos-dialogista. Ateenalaiset oikeuttavat vaatimuksensa Meloksen alistumisesta tahtoonsa toteamalla seuraavaa: ”Tiedättehän te yhtä hyvin kuin me, että ihmisten välisissä suhteissa pätee oikeus silloin kun voimat ovat tasavertaiset, kun taas väkevämpi toteuttaa mitä voi ja heikompi siihen myöntyy” (Thukydides 1964, 375). Varsinainen realismin teoria kehittyi kansainvälisten suhteiden tutkimuksen muodostuttua omaksi tutkimusalakseen 1. maailmansodan jälkeen vuonna 1919 Abersystwythin yliopistossa Walesissa. E. H. Carrin ja Hans Morgenthaun kaltaiset varhaiset varsinaiset klassiset realistit rakensivat omaa ajatteluaan kansainvälisistä suhteista monille niistä periaatteista, jotka oli esitelty *Peloponnesolaissodan*, *Ruhtinaan* ja *Leviathanin* kaltaisissa klassikoissa. (Pursiainen & Forsberg 2015, 43–56.) Vanhojen poliittisen teorian klassikoiden lukeminen vuosisatoja tai -tuhansia myöhemmin muodostuneiden teorioiden edustajiksi ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Esimerkiksi Richard Ned Lebow on esittänyt, että Thukydideen ajattelun voi tulkita kuuluvan myös konstruktivismin piiriin (Lebow 2001).

Realismin (ja myös liberalismiin) piirteisiin kuuluu oletus valtioista rationaalisina toimijoina. Jokaisen valtion poliittinen johto arvioi oman ja muiden maiden valtaresursseja, ja toimii näiden pohjalta tavalla, joka edistää valtion intressejä. Valtiot ovat itsekkäitä, egoistisia toimijoita, jotka ovat huolissaan omasta selviytymisestään. Pelko ja epäluulo toisia valtioita kohtaan saa aikaan pyrkimyksen voimatasapainon luomiseen. Se voi tapahtua esimerkiksi asevoimien rakentamisen tai tiettyä tarkoitusta varten perustettujen liittoumien muodostamisen kautta.

Ukrainan sota on esimerkki valtioiden välisestä sodasta. Kylmän sodan loppumisen jälkeen syntyneistä oletuksista, että uudet konfliktin muodot (esim. terrorismi, sisällissodat ja etniset konfliktit) korvaisivat valtioiden väliset sodat turvallisuusagendalla (mm. Fierke 2005, 35–40), siirryttiin Euroopassa sodan myötä takaisin realismin valtiokeskeisyyteen. Klassisen realismin teorian soveltaminen Ukrainan sodan kontekstissa onkin perusteltua, ottaen huomioon teorian painottamat tekijät ulkopoliitiikan selityksissä. Teorian mukaan kansainvälinen järjestelmä on valtioiden dominoima, ja järjestelmän puitteissa tapahtuvassa

valtakamppailussa sotilaallinen kyvykkyys ja taloudelliset tekijät ovat valtioiden olennaisimmat valtaresurssit (Pursiainen & Forsberg 2015, 55). Carrin kaltaiset realistit ovat mieltäneet teorian usein vastineena idealismille ja utopioille (mt., 52–56): kansainvälisen politiikan analyysissä lähtökohdaksi on otettava järjestelmä sellaisena kuin se on, ei sellaisena, kun sen toivottaisiin olevan. Toisaalta Morgenthau mukaan myös realismiin sisältyy normatiivinen elementti, joka liittyy teorian rationaalisuusolettamaan: rationaalinen ulkopoliittikka on realistin näkökulmasta hyvää ulkopoliittikkaa (Morgenthau 2006, 9–10).

Anarkia on realismin keskeinen käsite. Kansainvälisestä järjestyksestä puuttuu sellainen kansainvälinen organisaatio, joka pystyisi päätöksentekoon merkittävimpien valtioiden vastustuksesta huolimatta. Ukrainan sodan yhteydessä anarkkinen luonne on ilmennyt kansainvälisen lain ja YK:n kaltaisten ylikansallisten toimijoiden kyvyttömyytenä ennaltaehkäistä ja pysäyttää Venäjän sotatoimia. Yleiskokouksen sotatoimien tuomitseminen ja kansainvälisen rikostuomioistuimen Putinista antama pidätysmääräys ovat olleet luonteeltaan pitkälti symbolisia. YK:n toimintakyvyttömyys sodan yhteydessä vastaa läheisesti Morgenthau esittämää ongelmaa, mitä tulee YK:hon ylikansallisena toimijana sodan ja rauhan kysymyksissä. YK-järjestelmä on näennäisestä tasa-arvoisuudesta huolimatta suurvaltojen dominoima. Turvallisuusneuvosto, joka on järjestön toimivaltaisin elin ei omaa itsenäistä, valtioista irrallaan tai niiden yläpuolella olevaa auktoriteettia. Sen toimintakyky on riippuvainen pysyvien jäsenien intressien yhdenmukaisuudesta. (Morgenthau 2006, 483–502.) Nämä havainnot tukevat valtiolähtöistä lähestymistapaa.

Realismin teoriaperhe jaetaan yleensä klassiseen tai poliittiseen realismiin sekä rakenne- tai uusrealismiin. Modernina aikana tärkein klassisen realismin edustaja on ollut Hans Morgenthau (Lebow 2022, 118). Morgenthauin versio klassisesta realismista voidaan tiivistää hänen pääteoksessaan *Politics Among Nations* esittämiin kuuteen poliittisen realismin periaatteeseen. Käytän tutkielmassani näitä periaatteita kuvaamaan maailmanpolitiikkaa Morgenthauin realismin oloissa ideaalityyppinä, jolle identifioin myöhemmin vastineen ns. anarkian kulttuureista. Morgenthauille kansainvälinen politiikka on valtioiden välistä kamppailua vallasta (Morgenthau 2006, 29). Kansainvälinen politiikka on väistämättä valtopoliittikkaa (mt., 35). Poliittinen toiminta järjestelmässä – siinä mielessä kuin Morgenthau määrittelee poliittisen – tähtää joko voimassa olevan status quon valtasuhteiden säilyttämiseen, niiden muuttamiseen omaksi eduksi (mitä Morgenthau kutsuu

imperialismiksi), tai oman vallan demonstroimiseen, mille Morgenthau antaa nimen arvovallan politiikka (mt., 50–51).

Hobbesin ja Morgenthaun kaltaiset realistit omaavat pohjimmiltaan negatiivisen käsityksen ihmisluonnosta. Hobbes esittää luonnontilassa vallitsevan kaikkien sodan kaikkia vastaan ja Morgenthau näkee sodankäynnin luonnollisena ilmiönä järjestelmässä, jossa ei ole maailmanhallitusta ja maailmanlaajuisia yhteisiä intressejä estämässä sotia.

Maailmanlaajuinen valtio voisi tuottaa samanlaisen rauhantilan kuin mikä vallitsee yksittäisen valtion sisällä, mutta sen syntyminen on epätodennäköistä (Morgenthau 2006, 505–520).

Ihmisluonto sodan selittävänä tekijänä erottaa klassiset realistit Kenneth Waltzin kaltaisista rakennrealisteista, joille järjestelmän rakenne konstituoit itsekkäiden valtioiden kamppailun maailmassa ilman tarvetta viitata ihmisluonnon kaltaisiin käsitteisiin. (Wendt 1992, 395.)

Morgenthaun poliittisen realismin kuusi periaatetta ja niiden keskeinen sisältö on esitelty taulukossa 1. Ensimmäisen periaatteen mainitsema premissi ihmisluontoon perustuvista objektiivisista laeista mahdollistaa rationaalisen kansainvälisen politiikan teorian. Erityisen tärkeä on 2. periaate, vallaksi määritelty intressi. Valtioiden toiminnalla on tietty tavoite, jota kutsutaan vallaksi, ja valtiot pyrkivät saamaan valtaa käyttämällä saatavilla olevia resursseja. Ajatus selittää jatkuvuuden ja toisteisuuden kansainvälisessä politiikassa eri aikoina ja paikoissa riippumatta yksittäisten valtiomiesten motiiveista ja ideologioista. Sen mukaan toimiminen mahdollistaa menestyksekkään ulkopoliitiikan. Kolmannessa periaatteessa intressin todetaan olevan dynaaminen ja altis muutokselle. Periaatteet 4, 5 ja 6 painottavat klassisen realismin teoriaa poliittisena teoriana morgenthaulaisessa mielessä. Poliitikkojen ja tutkijoiden tulisi keskittyä analyyseissään valtakamppailuun, jossa rationaaliset toimijat edistävät omaa etuaan. Näin he voivat mieltymystensä analysoida poliittisia päätöksiä oikeilla standardeilla, ja välttää omien mieltymystensä aiheuttamia vääristymiä. Morgenthau varoittaa demonologisesta ulkopoliitikasta, jossa moraalinen paheksunta heikentää kykyä arvioida toimintaa (Morgenthau 2006, 9). Morgenthau ei kiistä poliittisen toiminnan moraalista merkitystä sinänsä. Hän kuitenkin kyseenalaistaa sen, että kansainvälisen politiikan teorioissa omaksuttaisiin tietty käsitys oikeasta ja väärästä lähtökohdaksi. Tätä hän pitää virheenä, jota myös ulkopoliittisten päätösten tekijöiden tulee välttää. (mt., 12.)

Taulukko 1. Morgenthau'n realismin periaatteet

Periaatteet	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Sisältö	ihmisluontoon pohjautuvat objektiiviset lait ohjaavat politiikkaa	vallaksi määritellyt intressit	intressi voi muuttua	moraaliset periaatteet pätemättömiä valtion toiminnassa	kansallisia moraalisia periaatteita ei voida soveltaa muihin	kansainvälisen politiikan autonomisuus
Ilmenemisen kansainvälisissä suhteissa ja niiden tutkimuksessa	Historian opetukset ovat päteviä analysoitaessa ihmisten toimintaa nykyajassa; itsekkyyden pysyvyys	Valtiot toimivat tavalla, joka edistää niiden omaa etua	kansallinen intressi ja vallan luonne riippuvat kontekstista	poliittisia tavoitteita, kuten valtion selviytymistä, ei voida uhrata moraalisuuden nimissä	yksi valtio ei voi pakottaa muita mukautumaan ideologiaansa	ulkopoliittiset päätökset tehtävä valtion etu edellä, tarvittaessa vastoin lakeja ja normeja

Realismin periaatteet tarjoavat kehyksen, jonka kautta analysoida puheita morgenthaulaisen realismin näkökulmasta. Aloittaessaan sodan poliitikot haastavat voimassa olevan status quon imperialismin politiikalla. Tällöin on selvää, etteivät nämä poliitikot retoriikassaan välttämättä paljasta todellisia motiivejaan sodan aloittamiseen (Morgenthau 2006, 102–106). Toimiessaan näin poliitikot seuraavat jo Machiavellin ruhtinaille antamia ohjeita, joiden mukaan ruhtinaille on eduksi kaunistella omia vaikuttimiaan ja vilpillisyys sodan yhteydessä on hyve. Puheissa tapahtuva vaikuttaminen on kuitenkin mahdotonta, mikäli esitetyt premissit ja johtopäätökset eivät saa minkäänlaista hyväksyntää yleisöltä. Sodan julkilausuttujen motiivien on jossain määrin vastattava yleisön käsitystä hyväksyttävistä sodan syistä (Kuusisto 1996, 271).

Retoriikalla pyritään suostuttelemaan ja vakuuttamaan puheiden kohdeyleisö (Haapanen 1996, 23), ja synnyttämiseen yleisössä tietynlaisia käsityksiä. Hyödyntämällä Morgenthau'n periaatteita voidaan arvioida, kuinka lähellä realistisia maailmankuvaa nämä kollektiiviset ajatusrakennelmat – jotka ilmenevät argumentaation pmissseinä ja teeseinä – ovat.

Rakennerealismi selittää valtioiden toimintaa järjestelmätason piirteisiin tukeutuen. Teorian isän Kenneth Waltzin mukaan järjestelmätason tekijät ovat anarkkinen järjestelyperiaate ja kyvykkyyksien jakautuminen valtioiden välillä (Waltz 1979, 88–99). Klassinen realismi huomioi myös tiettyjä ei-materiaalisia tekijöitä, kuten esimerkiksi arvovallan tavoittelun valtioiden toimintaa ohjaavana tekijänä pelkän selviytymisen tai oman vallan maksimoimisen sijaan (Edinger 2022, 1887). Klassiset realistit hyväksyvät ideologian puhtaasti

valtaresursseihin pohjautuvan voimapolitiikan rinnalle kansainvälisen politiikan tapahtumia selittäväksi tekijäksi (Pursiainen & Forsberg 2015, 276–277). Rakennerealismiin verrattuna klassinen realismi antaa myös enemmän painoarvoa diplomatialle ja poliittisen eliitin valtiomiestaidoille, korostaen tämän eliitin ohjaavaa vaikutusta ulkopoliittisessa päätöksenteossa (mt., 63). Tämän vuoksi klassinen realismi sopii hyvin teoreettiseksi lähtökohdaksi tutkielmaan, jossa aineistona on kaksi itsevaltaisen valtiojohtajan puhetta.

Klassisesta realismista ammentavia lähestymistapoja on hyödynnetty selitettäessä Ukrainan merkitystä Venäjälle jo kauan ennen Ukrainan sodan syttymistä. Zbigniew Brzezinski esitti teoksessaan *The Grand Chessboard* vuodelta 1997, että Ukrainan alueen hallinta on Venäjälle välttämättömyys, jos se haluaa olla merkittävä euraasialainen imperiumi. Ukrainan merkitys Venäjälle on seurausta sen tuottamasta lisäarvosta monissa sellaisissa tekijöissä, jotka myös Morgenthau tunnistaa keskeisiksi valtion valtaresursseiksi: suurehko, etnisesti ja kulttuurisesti venäläisiä lähellä oleva väestö, merkittävä maantieteellinen koko ja strateginen sijainti, sekä mittava taloudellinen potentiaali maatalouden ja teollisuuden saralla. (Brzezinski 2016, 92.) Putin on kuvannut Neuvostoliiton hajoamista geopolittiseksi katastrofiksi (Putin 2005), ja Neuvostoliiton kaikista osista nimenomaan Ukrainan menetys oli Venäjälle merkittävä geostrateginen isku (Brzezinski 2016, 92). Brzezinskin argumentaatio Ukrainan merkityksestä kuvastaa myös klassisen realismin valtioiden statukselle antamaa painoarvoa. Brzezinski esimerkiksi huomauttaa, että Ukrainan menetys vuonna 1991 tarkoitti Venäjän rajojen siirtymisen lännessä noin vuoden 1600 rajoja vastaaviksi. Lisäksi se haastoi venäläisen käsityksen itsestään johtavana pan-slaavilaisena valtiona (mt., 88–89).

Richard Ned Lebow:n tutkimukset sodan aloittamisen syistä tukevat väitettä statuksen saavuttamisen tärkeydestä valtioiden toimintaa motivoivana tekijänä. Lebow (2010) tutki 94 sodan aloittamisen syitä westfalenilaisen valtiojärjestelmän syntyvuodesta 1648 tullen lopputulokseen, että aseman ja arvostuksen tavoittelu on ollut tärkein yksittäinen syy aloittaa sota. Ukrainan sodan yhteydessä Lebow on kyseenalaistanut turvallisuushuolista nousevan instrumentaalisen rationaalisuuden sodan syttymisen syynä. Merkittävämpää on hänen mukaansa ollut, että entisen Neuvostoliiton alueita palauttamalla Venäjä pystyy saavuttamaan menettämänsä kunnioitusta suurvaltana ja Putin pystyy sinetöimään henkilökohtaisen asemansa Venäjän historiassa (Lebow 2022, 128–129).

3 Konstruktivismi ja anarkian kulttuurit

Konstruktivismin teoria nousi kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa valtavirtaan 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa (Finnemore & Wendt 2024). Tutkimuksen aiempaa pääsuuntausta edustaneille rakennerealisteille kylmän sodan loppuminen tuli yllätyksenä. Waltzin mukaan kaksinapainen kansainvälinen järjestelmä oli varsin vakaa, ja hän piti sen säilymistä todennäköisenä (Waltz 1979, 176–183). Konstruktivismin mukaan maailmaa ohjaa sosiaalinen vuorovaikutus ja tämän vuorovaikutuksen yhteydessä muodostunut tieto ja intersubjektiiiviset käsitykset. Konstruktivismissa painotetaan kulttuuria, jaettuja arvoja, ideoita ja uskomuksia selitettäessä valtioiden toimintaa. Kuitenkaan materiaalisia tekijöitä, joihin rationalismi nojaa, ja niiden vaikutusta valtiojärjestelmässä ei sinänsä kiistetä ainakaan wendtiläisessä konstruktivismissa. Koska konstruktivismissa sosiaalisesti määräytyvät tekijät (ja Wendtillä erityisesti vuorovaikutuksen prosessi) ovat keskiössä, on teoriaperheestä ammentaminen perusteltua puheiden kaltaista vuorovaikutustilannetta tutkittaessa.

Alexander Wendt on yksi konstruktivismin teorian merkittävimmistä muotoilijoista. Wendtin mukaan valtioiden identiteettien muodostuminen edeltää niiden intressien muotoutumista (Wendt 1992, 398–399). Identiteetit ja intressit muodostuvat vuorovaikutuksen prosessissa. Tämä erottaa konstruktivismin rakennerealismista, missä intressit määräytyvät eksogeenisesti järjestelmätasolta. Rakennerealismin mukaan valtiot voivat kyllä oppia muokkaamaan omaa käyttäytymistään tavalla, joka palvelee parhaiten niiden etuja, mutta eivät uudelleenmäärittelemään omaa identiteettiään ja intressiään. (mt., 391–392.) Niiden on itsekkäästi varjeltava omaa turvallisuuttaan epäluulon ilmapiirissä, tai ne altistavat oman olemassaolonsa vaaraan. Järjestelmän rakenne ei kuitenkaan selitä esimerkiksi empiirisesti havaittavaa Yhdysvaltojen hyvin erilaista suhdetta Kanadaan ja Kuubaan.

Wendt esittääkin, että suhteiden määrittymiseen vaikuttaa muutkin tekijät kuin kyvykkyyksien jakautuminen. Valtioiden määrittelevät itsensä ja toisensa keskinäisessä vuorovaikutuksessa, ja tähän prosessiin sisältyy myös mahdollisuus näiden identiteettien muuttumisesta (Wendt 1999, 313–369; Wendt 1992). Vuorovaikutuksessa muodostuneiden ideoiden ja identiteettien jakautuminen järjestelmässä ohjaa valtioiden toimintaa. Identiteetti edeltää intressiä. Koska identiteetin määrittely on lähtökohta myös Venäjän turvallisuusintresseille, Putinin retoriikkaa tarkastelemalla voidaan havainnoida, miten hän

määrittelee ”meidät” puheissa. Miltä venäläisyys näyttäytyy ja miten venäläistä identiteettiä hyödynnetään ovat osa puhujan ja yleisön välistä suhdetta.

Wendtin mukaan valtiot itse antavat toiminnallaan sisällön vallitsevalle anarkialle. Anarkia on tyhjä käsite. Anarkkinen tila, eli valtioiden yläpuolella olevan maailmanhallituksen kaltaisen auktoriteetin puuttuminen, ei vielä itsessään kerro mitään järjestyksestä. Kulttuurit ovat sosiaalisia rakenteita, jotka muodostuvat jaetuista ideoista. (Wendt 1999, 308–309.)

Intersubjektiiviset käsitykset itsestä ja muista antavat järjestelmälle sen rakenteen ja anarkialle sisällön. Näitä mahdollisia järjestelmän makrotason sosiaalisia rakenteita Wendt nimittää anarkian kulttuureiksi (mt., 246).

Tutkielmassani lähdän oletuksesta, että valtioiden väliset suhteet eivät ole ikuisia ja muuttumattomia. Rakennerealistit, kuten Kenneth Waltz ja John Mearsheimer, painottavat järjestelmätason selitysvoimaa. Heidän mukaansa anarkkinen rakenne ikään kuin pakottaa valtiot toimimaan tietyn nollasummapelin logiikan mukaisesti selviytyäkseen (Waltz ja puolustukselliset realistit) tai maksimoidakseen oman valtansa (Mearsheimer ja hyökkäykselliset realistit). Wendt sen sijaan lähtee siitä, että kansainvälisessä politiikassa toimijoiden omat teot ja puheet muovaavat valtioiden välisiä suhteita ja itse järjestelmää. Erityisesti tämä pätee Putinin kaltaisten suurten ja merkittävien valtioiden johtajiin. Putinin puheet ovat osa sitä vuorovaikutuksen prosessia, joka antaa sisällön anarkialle. Wendt (1992) tiivistä ajatuksen artikkelinsa otsikkoon ”Anarchy is what states make of it.”

Vaikka Wendt luetaan konstruktivistiksi kansainvälisten suhteiden koulukuntajaossa hän ei pidä realismin ja rationalismin lähestymistapaa vääränä kaikissa tilanteissa. Realismi voi olla selitysvoimainen teoria ja sen oletukset voivat päteä – nykyisen valtiojärjestelmän piirteinä voi olla kilpailullinen turvallisuus (Wendt 1992, 396; 423). Yksi kolmesta mahdollisesta anarkian kulttuurista, hobbesilainen, on Wendtin mukaan self-help-järjestelmä (Wendt 1999, 247). Tämä ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen olotila. Mikäli elämme hobbesilaisessa maailmassa on se seurausta valtioiden omista toiminnasta vuorovaikutustilanteissa, mikä on luonut tiettyjä intersubjektiivisiä käsityksiä turvallisuudesta. Anarkkisesta järjestelmästä ei suoraan seuraa valtakamppailua ja self-help-periaatteen mukaisesti toimivia valtioita (Wendt 1992, 394; 399–402). Wendtin konstruktivismi siis haastaa realismin ontologiset oletukset tekemättä siitä kaikissa tilanteissa pätemätöntä.

Wendt toteaa klassisen realismin, joka antaa rakennerealismia enemmän painoarvoa yksikkötason tekijöille, olevan paremmin yhteensovittavissa vuorovaikutuksen prosessia painottavan tavan kanssa ajatella kansainvälistä politiikkaa (Wendt 1992, 409). Esimerkiksi Wendtin esittämä selitysmalli (mt., 407–408) siitä, kuinka valtiojärjestelmä voi ajautua turvattomuuden ja epäluulon tilaan, jossa realismin oletukset pätevät (yksittäinen saalistajavaltio pakottaa muut suojautumaan) sopii hyvin klassisen realismin ihmisluonnosta lähtevään tapaan selittää konfliktien pysyvyyttä. Morgenthauille kansan luonne on merkittävä yksittäisen valtion ulkopoliittista käyttäytymistä (esimerkiksi alltiutta aloittaa sotia) selittävä tekijä (Pursiainen & Forsberg 2015, 270).

Klassisen realismin avulla voidaan esimerkiksi selittää Venäjän vastustus Naton laajenemiselle muulla kuin aidolla pelolla Naton hyökkäyksestä. Selittävä tekijä voi olla myös huoli omasta suurvaltastatuksesta ”lähiulkomaiden” livetessä pois Venäjän etupiiristä, ja siten vahingoittaen Venäjän statusta. Jotkin klassiset realistit eivät näe epäluuloista suhtautumista muihin valtioihin välttämättömänä seurauksena anarkiasta (esim. Lebow 2022, 118). Tämä on lähellä Wendtin ajatusta lukuisista mahdollisista sisällöistä anarkialle. Edellä mainitun pohjalta on siis teoreettisesti perusteltua lähestyä tutkimustehtävää yhdistelemällä Wendtin konstruktivismia ja Morgenthaun realismia. Näin pystyn tutkimaan puheiden taustalla olevien oletusten ja puheilla luotujen käsitysten poliittista merkitystä ja luonnetta.

Teoksessaan *Social theory of international politics* (1999) Wendt jakaa mahdolliset järjestelmätason anarkian kulttuurit hobbesilaiseen, lockelaiseen ja kantilaiseen anarkiaan. Wendtin anarkian kulttuurien jaottelu on esitelty taulukossa 2. Taulukko kuvaa lisäksi, minkälainen suhde turvallisuuteen toimijoilla on kulloisenkin anarkian kulttuurin ollessa vallitseva. Hobbesilaisessa, avoimen vihamielisyyden ja sodan maailmassa turvallisuus nähdään nollasummapelinä, ja yhden valtion turvallisuus on toisilta pois. Tämä anarkian kulttuuri on erityisen altis turvallisuuskriisille ja kilpavarustelulle. Tutkielman kannalta tämä hobbesilainen maailma ymmärretään läheiseksi sellaiselle kansainvälisten suhteiden olotilalle, jota Morgenthaun poliittinen realismi kuvaa. Lockelaisessa maailmassa valtiot ovat kiinnostuneita ennen kaikkea absoluuttisista hyödyistä, ja yhteistyö on mahdollista osapuolten kokiessa sen edistävän heidän omia intressejään. Kantilaisessa maailmassa yhteistyö on ei ainoastaan mahdollista vaan myös todennäköistä, sillä valtioiden kollektiivisempi identiteetti johtaa myös yhteisten intressien syntymiseen. (Wendt 1999, 246–312; Wendt 1992.)

Taulukko 2. Wendt ja anarkian kulttuurit

anarkian kulttuuri	hobbesilainen	lockelainen	kantilainen
toimijoiden suhde	vihollisuus	kilpailu	ystävyyys
suhde turvallisuuteen	kilpailullinen	individualistinen	jaettu
yhteistyön mahdollisuus	olematon	rajallinen	hyvä
esimerkkisuhteita	Neuvostoliitto ja natsi-Saksa	Kiina ja Intia	Suomi ja Ruotsi

4 Uusi retoriikka ja sodan oikeutuspuhe

Tutkielmani aineistoksi valitsin kaksi Vladimir Putinin puhetta. Ensimmäisen puheen hän piti 21.2.2022 ja toisen puheen 24.2.2022², samana päivänä, kun Venäjä aloitti laajamittaisen hyökkäyksen Ukrainaan. Ensimmäisessä puheessa Putin ilmoittaa Venäjän tunnustavan Donetskin ja Luhanskin kansantasavaltojen itsenäisyyden. Toisessa puheessa Putin kertoo tehneensä päätöksen aloittaa hyökkäys Ukrainaan, mistä hän käyttää termiä erityinen sotilasoperaatio. Molemmat puheet televisioitiin. Katsoin puheista tekstitettyt videotallenteet, mutta analyysini perustuu niiden englanninkielisiin tekstimuotoisiin käännösversioihin, jotka ovat saatavilla Venäjän presidentinhallinnon sivuilla (Putin 2022a; Putin 2022b). Valitsin nämä kaksi puhetta tutkielmani aineistoksi, koska ne pidettiin juuri ennen sodan alkua. Tämän vuoksi puheet linkittyvät kontekstinsa vuoksi sekä toisiinsa että hyvin merkittävään kansainvälispoliittiseen tapahtumaan – niillä on selkeä asema sodan oikeutuspuheina. Ne olivat osa sodan aloittamisen prosessia, ja siten kiinnostavia kansainvälisten suhteiden tutkimukselle. Puheista löytyy Putinin perustelut aggressiolle tietynä hetkenä ennen sotaa.

Retoriikkaa ja vakuuttelua tarvitaan tilanteissa, jossa väitteiden totuus on kiistanalainen: itsestäänselvyyksiä ei tarvitse perustella (Perelman 2007, 12–13; Kuusisto 1999, 41). Sodan aloittaminen on lähtökohtaisesti epäsuosittu ja paheksuntaa herättävä teko, ja päättäjien on kyettävä perustelemaan omille kansalaisilleen, miksi sotaa on pidettävä parempana rauhaan nähden. Tämä on korostunut erityisesti toisen maailmansodan jälkeisenä aikana, kun käsitys siitä, missä tilanteissa sotilaallinen voimankäyttö on legitiimiä, on muuttunut. Muutos ilmenee esimerkiksi normina valtioiden alueellisesta koskemattomuudesta kansainvälisessä järjestelmässä (Zacher 2001, 215). Tilanne poikkeaa ajasta ennen 1900-lukua, jolloin sotiminen nähtiin normaalina osana kansainvälisiä suhteita (Lebow 2022, 112). Kristillistä alkuperää oleva oikeutetun sodan teoria tosin asetti tiettyjä moraalisia rajoitteita valtioiden voimankäytölle jo keskiajalta alkaen (Fierke 2005, 45–51). 1900-luvun jälkipuoliskolta lähtien voimankäyttö on nähty oikeutettuna lähinnä itsepuolustuksen, humanitaarisen intervention ja hyökkäyksen kohteeksi joutuneiden auttamisen kaltaisissa rajoitetuissa tilanteissa (Lebow 2022, 113). Retoriikan teorian näkökulmasta puheet, joissa

² Analyysiosiossa ensimmäiseen puheeseen viitataan puhe A:na, toiseen puheeseen puhe B:nä.

argumentoidaan sodan puolesta tarjoavat erinomaisen tilaisuuden samaistumisien ja erottelujen havainnoinnille puheista.

Politiikkaa tehdään pitkälti kielellä, ja poliittinen kamppailu tapahtuu usein kielessä. Retoriikka, oppi vakuuttavasta ja suostuttelevasta puheesta, nautti korkeaa arvostusta antiikissa. Tärkeimmät tämän vanhan retoriikan teorian kehittäjät olivat Aristoteles ja Rooman parhaana puhujana tunnettu Cicero. (Haapanen 1996, 23–46.) Klassisesta puhetaidosta ovat peräisin edelleen retoriikka-analyysissä käyttökelpoiset käsitteet eetos, paatos ja logos, jotka kuvaavat eri aspekteja puhujan ja yleisön välisestä suhteesta. Eetos viittaa yleisön puhujasta ja tämän uskottavuudesta saamaan kuvaan, paatos yleisön tunteisiin vetoamiseen sekä yritykseen tehdä yleisö vastaanottavaiseksi puhujan näkökannoille ja logos tarkoittaa järkeen vetoamista argumentoimalla (Vuori 2021).

Retoriikka menetti asemansa arvostettuna akateemisen tutkimuksen kohteena 1500-luvulta lähtien (Perelman 2007, 14). Descartesin kaltaiset uuden ajan filosofit painottivat töissään sellaista rationaalisuutta, joka näki tieteen ja filosofian totuuden tavoittelun vastakkaisena retoriikalle, jonka ymmärrettiin koostuvan sofistikoitujen puhumisen tyylikeinoista (mt., 12–14; Kuusisto 1999, 40). Yhteiskuntatieteissä retoriikan tutkimus palautui akateemisen mielenkiinnon kohteeksi 1950-luvulla, kun ns. uuden retoriikan teoreetikot julkaisivat tärkeimmät teoksensa. Tärkeimmät näistä teoreetikoista olivat Kenneth Burke, Chaïm Perelman ja Stephen Toulmin. Töissään he ammensivat antiikin vanhasta retoriikasta.

Burken työssä kiinnostuksen kohteena on tekstien piilevä retorisuus, ja retoriikan käsitteen hyödyntäminen erilaisten kielellisten ilmiöiden tarkastelussa (Summa 1996, 59–61). Lisäksi hänet tunnetaan neljän perustroopin (metafora, metonymia, synekdoke, ironia) esittelemisestä (mt., 54). Perelmanin ja Toulminin versiot retoriikka-analyysistä keskittyvät puheiden argumentaatioon. Toulminin retoriikkateoria on tunnettu erityisesti argumentin anatomiaa. Toulmin esittää mallin niistä osatekijöistä, jotka hänen mukaansa muodostavat luonnollisen kielen argumentin (Kuusisto 1999, 57–58; Summa 1996, 78–80). Perelmanin mukaan koko uusi retoriikka itsessään tutkii ”argumentteja ja niiden esittämisen ehtoja” (Perelman 2007, 11). Analyysin painopiste on siis kielen käyttö vaikuttamisen välineenä, mikä erottaa heidät molemmat Burkesta (Summa 1996, 52).

Koska tutkielmani aineistona on kaksi puhetta, joilla joko pohjustetaan sotatoimien aloittamista (1. puhe) tai perustellaan juuri aloitettuja sotatoimia (2. puhe) Perelmanin

retoriikka-analyysi sopii parhaiten tutkielman menetelmäksi. Perelmanilainen uusi retoriikka on kokonaisvaltainen esitys siitä, minkälaisista osatekijöistä puheen vaikuttavuus koostuu (Summa 1996, 65). Verrattuna esimerkiksi Burken teoretisointiin Perelmanin metodi tarjoaa selkeän analyysikehikon konkreettisen argumentoivan puheen analysoimiseksi. Tämä johtuu siitä, että toisin kuin Burken – jonka retoriikkakäsitys soveltuu hyvin esimerkiksi retoriikan historian tai käsiteanalyysin tarkasteluun ilman selkeää analyysikehikkoa (Summa 1996, 61–62; Kuusisto 1999, 56) – Perelmanin suurin ansio on retoristen keinojen määrittelyssä, kuvauksessa ja systematisoinnissa (Summa 1996, 73). Näitten syitten takia tukeudun menetelmän osalta Perelmanin teoriaan retoriikasta.

Oma tutkielmani sijoittuu retoriikka-analyysin kentässä sotien ja konfliktien retoriikan tutkimuksen alueelle. Perelmanin retoriikka-analyysiä on aiemminkin hyödynnetty tutkittaessa tapoja, joilla suurvaltajohtajat puheissaan legitimoivat sotia. Riikka Kuusisto (1999) on väitöskirjassaan tutkinut länsimaisten poliitikkojen retoriikkaa Persianlahden ja Bosnian sodissa 1990-luvulla. Kuusisto havainnollistaa, kuinka keskeisten länsivaltojen johtajien puheissa Persianlahden sota ja Irakin hyökkäykseen vastaaminen määriteltiin oikeutetuksi, kun Bosnian sota puolestaan kehystettiin traagiseksi verilöylyksi. Hän väittää, että Perelmanin metodi ja argumentaation taksonomia sopii hyvin ulkopoliittisen argumentaation tutkimiseen (mt., 52). Tutkimus kuvastaa hyvin retoriikkaa ja argumentaatiota poliittisina tekoina. Poliitikkojen puheiden sisältö on aina täynnä valintoja, ja ne ovat osa kamppailua vaihtoehtoisten selitys- ja toimintamallien välillä. Retoriikka-analyysi voi tehdä näkyväksi vaihtoehtoisia tarinoita ja todellisuuden esityksiä (mt., 45; 48).

Perelmanin metodin perusteet esitellään hänen teoksessaan *Retoriikan valtakunta* (2007). Menetelmä koostuu argumentaatiotekniikkojen luokittelusta ja kuvaamisesta, sekä yleisön ja puhujan välisen suhteen ja esisopimusten tunnistamisesta pohjana varsinaiselle argumentaatiolle. Esittelen ensin argumentaatiotekniikoita. *Retoriikan valtakunnassa* Perelman jakaa argumentaation keinot kahteen pääluokkaan: sidos- ja erottelumuotoisiin argumentteihin. Sidosmuotoisia argumentteja ovat kvasiloogiset, todellisuuden rakenteeseen perustuvat ja todellisuuden rakennetta luovat argumentit. Nämä kolme argumentointitapaa jakautuvat edelleen eri alaluokkiin. Esimerkiksi todellisuuden rakennetta luoviin argumentteihin luetaan argumentaatio esimerkin, havainnollistuksen ja mallin kautta sekä analogiat ja metaforat. Erottelumuotoisiin argumentaatiotekniikoihin kuuluu eron tekeminen näennäisen ja olennaisen tai muodon ja sisällön välillä (Vuori 2021).

Yleisöllä on keskeinen rooli kaikissa puheissa. Yksi osa retoriikka-analyysiä on pohtia sitä, kenelle puheet ja tekstit on suunnattu (Vuori 2021). Alla esiteltävä, argumentaatiossa keskeinen yleisön ja puhujan suhde, on keskeinen myös argumentaatiotekniikoita valittaessa. Perelmanin mukaan keinot on suhteutettava kuulijakunnan taipumusten mukaan (Perelman 2007, 20). Sovellan näitä argumentaatiotekniikkojen erittelyjä ja luokituksia (l. Perelmanin typologiaa) analyysiosiossa systemaattisesti aineistoon retoriikka-analyysin suorittamiseksi. Lisäksi huomioin teorian keskeiset huomiot puheen sovittamisesta yleisölle. Keskeistä tässä on se, että puhuja valitsee sopivat teesit argumenttiensa premisseiksi (Kuusisto 1999, 48–49).

Perelman määrittelee yleisön siksi joukoksi, johon puhuja pyrkii vaikuttamaan argumentaatiollaan (Perelman 2007, 21). Perelman jakaa mahdolliset yleisöt kahtia universaaliyleisöön ja erityisyleisöön. Universaaliyleisö koostuu kaikista puheen ymmärtävistä ihmisistä. Sen vakuuttaminen vaatii sellaista argumentaatiota, jonka lähtökohdat ovat potentiaalisesti kaikkien hyväksyttävissä, ja joka on luonteeltaan järkiperusteista. Erityisyleisö on koostumukseltaan rajoitetumpi, ja tietoa tämän yleisön näkemyksistä, odotuksista ja eduista voidaan hyödyntää yleisön suostuttelussa. Perelmanin ideaalin mukainen vakuuttava ja moraalinen argumentaatio on sellaista, että se on universaaliyleisön hyväksyttävissä. Universaaliyleisön käsitteen hyödyntäminen yksittäisten puheiden argumentaation arvioinnissa on kuitenkin haastavaa. (Summa 1996, 67–69.)

Poliittiset puheet sijoittuvat aina tiettyyn aikaan ja paikkaan. Niiden vaikuttavuus ei yleensä ole seurausta yleispäteville premisseille pohjatuista rationaalisista perusteluista. Tämän vuoksi tutkielmani lähtökohtana on erityisen yleisön käsite. Tarkoitan tällä yleisöä, jolle Putinin puheet on suunnattu, ja jonka koostumusta analysoitavissa puheissa käsitellään myöhemmin. Universaaliyleisön käsitteen sivuuttamista analyysissä ei estä Perelmanin metodin käyttämistä. Hän toteaa itsekin, että uusi retoriikka sopii kaikkien suostuttelevien tai vakuuttavien esitysten analysoimiseen yleisön muodosta riippumatta (Perelman 2007, 11–12).

Perelmanin mukaan argumentaation tavoitteena on saada yleisön hyväksyntä esitetyille väitteille, mikä erottaa sen matemaattisesta todistamisesta (Perelman 2007, 16). Esimerkiksi kvasiloogisten argumenttien kohdalla puhujan on sovitettava esityksensä yleisön mukaan valitsemalla puheensa premisseiksi sellaisia asioita, jotka hänen yleisönsä hyväksyy. Ilman yhteisymmärrystä näistä lähtökohdista yleisö ei tule hyväksymään puhujan johtopäätöksiä (Kuusisto 1996, 277). Puhujan tehtävä on siirtää yleisön hyväksyntä näille premisseille

koskemaan johtopäätöksiä argumentaation avulla (Perelman 2007, 28). Retoriikassa tavoitteena ei siis ole väitteiden todistaminen samalla tavalla kuin loogisessa päättelyssä. Suostuttelevan puheen menestyksellisuuden mittarina ei ole se, kuinka tarkasti argumentit noudattavat loogisen päättelyn periaatteita, vaan se, kuinka hyvin puhuja onnistuu vakuuttamaan yleisönsä tekemistään rinnastuksista ja erotteluista (Summa 1996, 71).

Osana analyysiä pyrin tunnistamaan, minkälaisille esisopimuksille Putinin argumentaatio perustuu. Esisopimukset, joita Perelman käyttää synonyymeinä premisseille, ovat argumentaation lähtökohtia. Kukin erityisyleisö hyväksyy ne, joten niitä ei tarvitse erikseen perustella. Perelman erottelee esisopimukset todellisuutta ja suotavaa asioiden tilaa koskeviin premisseihin. Edelliset koskevat yleisön totuuksina tai tosiseikkoina pitämiä asioita, kun taas jälkimmäiset viittaavat yleisön käsityksiin arvoista, arvohierarkioista ja arviointiperusteista. Esisopimuksien liittyen Perelman esittelee käsitteen lokus, joka tarkoittaa yleisön hyväksymiä päättelysääntöjä tai arviointiperusteita. Tuttuja lokuksia ovat esimerkiksi määrän (useampaa hyödyttävä on parempi kuin harvaa hyödyttävä) ja laadun (ainutlaatuista on suojeltava) päättelysäännöt. (Perelman 2007, 30–40; Kuusisto 1996, 277–278.)

Esisopimusten lisäksi tunnistan myös Putinin puheissa esittämät keskeiset johtopäätökset, joille hän hakee yleisöltään hyväksyntää. Puheen analysoinnissa huomioitavat tekijät ovat yhteydessä toisiinsa: koska yleisön on hyväksyttävä premissit, kertovat premissit jotain yleisön koostumuksesta ja arvoista, samalla kun ne pohjustavat hyväksyntää puhujan teeseille (Kuusisto 1999, 132). Näiden tekijöiden tunnistaminen luo pohjan sen määrittämiseen, miten hyvin Putinin tuottaman maailmankuvan kokonaisuutta voidaan mallintaa edellä esittelemilläni Morgenthaun poliittisella realismilla ja Wendtin käsityksellä mahdollisista anarkioista.

Putinin käyttämien argumenttien tunnistaminen auttaa hahmottamaan, minkälaista tarinaa puheilla rakennetaan. Varsinaisten argumenttien löytäminen on myös edellytys esisopimusten ja pääteesien erottelulle puheista. Havainnoimalla retorisia keinoja ja taktiikoita puheissa Perelmanin analyysikehikkoa hyödyntäen aineiston läpikäyminen saa systemaattisuutta ja perusteellisuutta. Siksi kävin puheet läpi tunnistuen niistä ja merkiten marginaaleihin Putinin käyttämät argumentaatiotekniikat ja muut menetelmän kannalta olennaiset piirteet. Uudessa retoriikassa pelkkä argumentaatiokeinojen erittely on kuitenkin riittämätöntä puheen kokonaisuuden tulkinnalle; se, kuinka usein dilemma esiintyy puheessa ei kerro mitään siitä,

kuinka tehokas väline se on yleisön suostuttelussa (Vuori 2021). Siksi argumentaatiokeemojen tunnistamisen lisäksi analyysi huomio myös muut Perelmanin teorian osat koskien puhujaa, yleisöä ja argumentaation esisopimuksia.

Ymmärrys puheesta kokonaisuutena on retoriikka-analyysin varsinainen tavoite.

Hyödyntämällä anarkian kulttuurien käsitettä ja realismin periaatteita pyrin johtopäätösluvussa pääsemään puheiden tulkinnan ja merkitysten löytämisen tasolle.

Argumentaatiotekniikoiden paikannus puheissa ja eri argumenttien erittely auttavat tässä pyrkimyksessä. Argumentaation analyysi kertoo siitä, minkälaiseen kontekstiin Putin Ukrainan sodan asettaa, ja minkälaiset tapahtumat hän haluaa tehdä läsnä oleviksi kuulijoiden mielissä. Näin ollen perelmanilaista uutta retoriikkaa hyödyntämällä pääsen lähemmäksi ymmärrystä puheiden taustalla vaikuttavista käsityksistä kansainvälisen politiikan luonteesta sekä siitä, minkälaista poliittista todellisuutta puheilla konstruoidaan. Tämä mahdollistaa tutkimustehtävään vastaamisen.

5 Retoriikka-analyysi

Puheiden analysoinnissa tunnistin niistä ja merkitsin muistiin Perelmanin teorian mukaisesti argumentaation eri osaset. Analyysin tulosten esittely noudattelee rakenteeltaan Perelmanin *Retoriikan valtakunnan* (2007) kuvausta metodista. Alaluvut käsittelevät siis puhujan ja yleisön välistä suhdetta, puheiden esisopimuksia sekä varsinaisia argumentaatiotekniikoita.

5.1 Puhujan ja yleisön välinen suhde

Aristoteleen mukaan puheet voidaan jakaa kolmeen lajiin: poliittisiin puheisiin, oikeuspuheisiin ja ylistyspuheisiin (Perelman 2007, 25–26). Tässä jaottelussa Putinin puheet ovat genreltään poliittisia puheita. Niissä suostutellaan yleisöä, pyritään saamaan se hyväksymään tietyt väitteet toiminnan pohjaksi, tai Perelmanin termein (mt., 19) muuttamaan yleisön toimintaa tai toiminta-alttiutta. Varsinkin ensimmäisessä puheessa on kuitenkin myös ylistyspuheen piirteitä: siinä luodaan pohjaa hyvälle (sukulaisuus, veljeys, yhteinen historia) ja pahalle (ulkopuolisten sekaantuminen, ukrainalainen nationalismi) Ukrainan ja Venäjän välisissä suhteissa. Retoristen keinojen avulla yleisö yritettiin vakuuttaa Putinin antamista määritelmistä vihollisille ja Putinin kuvauksesta konfliktin luonteesta.

Putinin puheiden ensisijaisena yleisönä oli Venäjän kansa. Tätä johtopäätöstä tukee kolme asiaa. Puheen A alussa hän nimeää yleisönsä: ”Venäjän kansalaiset, ystävät [...] maamiehemme Ukrainassa³.” Puhe B alkaa samalla tavalla, joskin ilman mainintaa maamiehistä Ukrainassa. Toiseksi, puheiden pääteesi – sotatoimet Ukrainassa ovat välttämättömiä Venäjän intressien turvaamiseksi – ja alla esiteltävät, argumenttien pohjalla olevat premissit tukevat päätelmää siitä, että puheet on osoitettu venäläisille. Hyväksynnän saaminen universaaliyleisöltä sodalle tai puheiden nationalistisille historiakäsityksille ei ole mahdollista, joten puheiden kohdeyleisön voi tältä pohjalta päätellä homogeenisemmaksi. Kolmanneksi, puheiden foorumi – valtiollisen median televisiolähetykset – kertoo osaltaan, ketkä puheilla pyrittiin saavuttamaan: mahdollisimman moni venäläinen. Yhtäältä puheilla pyrittiin vaikuttamaan venäläisten mielipiteisiin, ja toisaalta Putinin oli niissä huomioitava näkemykset tavallisten venäläisten parissa. He muodostavat puheen erityisyleisön.

³ Kaikki käännökset tekijän

Samanaikaisesti puheilla viestittiin Venäjän toimista ulkomaille. Muutamissa kohdissa puheita Putin puhuttelee muita kuin venäläisiä suoraan. Näissä kohdissa hän varoittaa ulkomaita ja niiden johtoa uhkaamasta Venäjää tai sekaantumasta Venäjän sotilasoperaatioon Ukrainassa, viitaten samalla Venäjän ydinaseisiin. Ukrainalaisia ja Ukrainan asevoimia hän puhuttelee ”tovereina” puheessa B. Putin vakuuttaa, että Venäjän hyökkäys ei kohdistu heihin ja heidän intresseihinsä, ja korostaa venäläisten ja ukrainalaisten yhtenäisyyttä tavalla, jota käsittelen seuraavissa alaluvuissa. Erottelu tehdään Ukrainan johdon ja ukrainalaisten välille.

Putinin eetos oli vahva hänen asemansa vuoksi: hän on johtanut Venäjää yli 20 vuoden ajan. Kaikki venäläiset tuntevat hänet. Putin pyrki esiintymään kansakunnan isänä, puhuen Venäjän kohtalosta ja vedoten kansalaisten tukeen. Hän pyrki myös vakuuttamaan yleisön siitä, että johto on pätevää ja hallitsee tilanteen. Putin kuvaili, kuinka armeijan upseerit suorittaisivat ”erityisen sotilasoperaation” ammattimaisesti (puhe B), ja kuinka Venäjän tiedustelu on tietoinen lännen Ukrainaa koskevista juonista ja operaatioista (puhe A). Eri kohdissa puheita hän myös valmisteli venäläisiä lännen asettamille pakotteille. Putinin mukaan länsi asettaisi Venäjälle pakotteita tekisi se mitä tahansa, mutta Venäjä on varautunut näihin pakotteisiin.

Putin käytti puheissa runsaasti yksikön 1. persoonaa ja monikon 1. persoonaa. Me-pronominilla viitattiin venäläisiin. Sitä ei esimerkiksi käytetty merkityksessä *me valtiojohtajat*. Poliittisen johdon tekemät päätökset kuvattiin *meidän* vastauksenamme länsimaille; Venäjän epädemokraattisesta luonteesta huolimatta kansalaiset pyrittiin retorisesti sitouttamaan presidentin ratkaisuihin. Samalla Putin rajasi heidät, jotka eivät halua identifioitua hänen politiikkaansa puheiden me-pronominilla viitatus joukon – hyvien isänmaallisten venäläisten – ulkopuolelle. Tavoitteena ei ollut vakuuttaa kaikkia kuulijoita sodan oikeellisuudesta, vaan saavuttaa riittävä kotimainen tuki Putinin johtajuudelle. Yleisön vakuuttaminen on sitä helpompaa, mitä homogeenisempi se on (Perelman 2007, 23–24).

Putin ei etäännyttänyt itseään tai kuulijoita sodan aloittamisesta. Passivia käytettiin vähän. Toimijoiden identifiointi ja nimeäminen toi puheisiin konkretiaa, ja vahvasti kuvaa vihollisten piirittämästä yhtenäisestä Venäjästä. Toisaalta yksittäisiä henkilöitä nimettiin puheissa huomattavan vähän: Bill Clinton oli ainoa nimeltä mainittu elossa oleva poliitikko. Sen sijaan Naton ja Venäjän kaltaiset järjestöt tai valtiot paikoin personifioitiin. Venäjälle annettiin puheissa sellaisia ihmismäisiä ominaisuuksia kuin pitkämielisyys, hyväntahtoisuus,

anteliaisuus ja kohtuullisuus. Naton sotilaskoneiston kuvattiin puolestaan ”liikkuvan ja [...] lähestyvän meidän rajaamme” (puhe B).

Vaikka Putin pyrki esiintymään pätevänä ja päättäväisenä, hän samalla yritti välittää itsestään vaikutelmaa kansastaan välittävästä johtajasta. Tähän liittyy esimerkiksi kuulijoiden melko tuttavallinen puhuttelu ”ystävinä” ja ”rakkaina maamiehinä”, useat sananlaskut, sekä puheissa esiintyvä huumori. Huumori liittyy usein Ukrainan valtaapitävien tahojen tekeminen naurunalaiseksi (ks. Perelman 2007, 64). Putin nimittää Leninin patsaita kaatavia ukrainalaisia sarkastisesti tämän ”kiitollisiksi jälkeläisiksi”, jotka osoittavat kiittämättömyytään, vaikka Lenin siirsi lukuisia ”historiallisen Venäjän” maita Ukrainalle. Hän myös kutsuu omille kansalaisilleen pakotteita asettavia viranomaisia länsimaalaisemmiksi kuin länsi itse. Puheissa ilmeni myös paatosta. Putin ilmaisee tietyissä kohdissa puheita epäuskon ja kauhun kaltaisia tunteita puhuessaan ukrainalaisten nationalistien tekemistä kauheuksista Maidanin vallankumouksen yhteydessä, tai ilmaistessaan, kuinka röyhkeä länsi julkeaa käyttää Ukrainaa työkaluna sen Venäjän vastaisessa projektissa. Putin suostutteli yleisöä vetoamalla sympatiaan Ukrainassa olevia ”maamiehiä” ja heidän kärsimystään kohtaan.

5.2 Argumentaation esisopimukset

Kuten edellisessä luvussa mainitsin, esisopimukset voivat koskea joko sitä, mikä on totta tai mikä on toivottavaa. Puheissa todellisuutta koskeviin esisopimuksiin kuului esimerkiksi käsitykset Ukrainan ja Venäjän historiasta. Se, että Ukraina on osa kokonaisuutta, jota Putin kutsui ”historialliseksi Venäjäksi” oli Putinin mukaan yleisesti tiedossa oleva fakta. Monet Putinin argumentit lähtivät historiasta johdetuista premisseistä, kuten väitteestä, että Venäjä (Neuvostoliitto) olisi saanut Saksojen yhdistymisen yhteydessä lupauksen, että Nato ei laajentuisi itään. Puheissa myös omaksuttiin sellainen käsitys natseista ja nationalisteista, joka tuskin olisi saanut heterogeenisemmän yleisön hyväksyntää: olennaisimpana natsismin piirteenä esitettiin Venäjä-vastaisuus. Tällä uusnatsismin ja russofobian yhdistämisellä on Venäjällä historiallinen tausta, jonka oletettiin olevan kuulijoiden tiedossa.

Yhdysvaltojen, Naton ja länsimaiden Venäjälle muodostama uhka otaksuttiin puheissa todeksi ilman suurempia perusteluja. Nämä maat olivat pettäneet Venäjän laajentamalla Natoa kylmän sodan loppumisen jälkeen, ja sotilasliiton kyvykkyyksien kasvun vaarallisuus Venäjälle esitettiin itsestäänselvytenä. Venäjän kaltoinkohtelua lännen taholta pidettiin faktana. Osa tosiseikkoja koskevista premisseistä, kuten väite, että Ukrainan kysymys oli

kriittisessä vaiheessa, eivät itsessään olleet kyseenalaisia, vaikka Putinin tulkinnat siitä, miten tilanteeseen oli päädytty ja miten se tulisi ratkaista olisivat olleetkin. Toiset tosiasioita koskevat esisopimukset, kuten väite, että ennen vuotta 2014 Venäjä oli täysimääräisesti kunnioittanut Ukrainan suvereniteettia ja intressejä, olivat itsessään hyvin kiistanalaisia. Painottaakseen Ukrainasta tulevan uhan akuuttiutta Putin myös esitti puheessa A, että Ukrainan aikomus hankkia ydinaseita on yleisesti tiedossa.

Puheissa esiintyi lukuisia konkreettisia arvoja: isänmaallisuus, itsenäisyys, uskonto, voima, kansallinen intressi, perinteet ja venäläinen kulttuuri. Näillä arvoilla vedottiin kuulijoiden isänmaanrakkauteen. Puheissa vedottiin myös rohkeuteen ja kohtalon ottamiseen omiin käsiin, minkä määriteltiin tarkoittavan Putinin päätösten toimeenpanemista (puhe B). Arvohierarkioissa hyvin konkreettinen arvo – Venäjän turvallisuus – asetettiin ensisijaiseksi konfliktin välttämiseen nähden. Turvallisuuden takaaminen vaati ”rohkeaa ja välitöntä toimintaa” (puhe B) eli sotilasoperaation aloittamista. Puheissa vedottiin myös kansainvälisten sopimusten ja YK:n peruskirjan kaltaisiin dokumentteihin, joista haettiin tukea Venäjän näkökannoille. Esimerkiksi ilmoittaessaan ”sotilasoperaatiosta” puheessa B, Putin ilmoittaa toimivansa ”YK:n peruskirjan 51 artiklan (VII luku) mukaisesti”, aivan kuin aseellinen hyökkäys itsenäiseen maahan olisi kansainvälisen lain sallimaa toimintaa. Samaan aikaan Venäjän itsenäisyyden ja Ukrainassa asuvien venäjämielisten siviilien auttamisen annettiin ymmärtää olevan tärkeämpää kuin Yhdysvaltojen luoman maailmanjärjestyksen sääntöjen noudattamisen.

Puheista löytyi myös abstraktimpia arvoja, kuten oikeudenmukaisuus, totuus, vapaus ja rohkeus. Näiden arvojen sisältöä ei määritelty tarkasti, mutta niiden oletettiin olevan ominaisia Venäjälle. Oikeudenmukaisuudesta johdettiin puheissa eniten konkreettisia tapauksia. Venäjän kohtelu kylmän sodan päättymisen jälkeen on Putinin mukaan ollut epäoikeudenmukainen ja kohtuuton ottaen huomioon kaikki ne myönnytykset, joita Venäjä oli tehnyt muille valtioille. Myös joitakin hyveitä, kuten anteliaisuutta, havainnollistettiin kuvailemalla Venäjän ja Ukrainan taloudellista yhteistyötä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen (puhe A).

Puheissa oli runsaasti päättelysääntöjä tai arviointiperusteita eli lokuksia. Puheissa esiintyi esimerkiksi lokus menneiden sukupolvien uhrauksien kunnioittamisesta, joka velvoittaa Venäjää olemaan alistumatta ulkopuolisten määräysvaltaan sekä turvaamaan intressinsä

”historiallisen Venäjän” alueella. Vertailu uhrauksia korostamalla toimii myös argumentaatiotekniikkana (Perelman 2007, 89). Puheissa mainittiin venäläisten ”pyhät” uhraukset toisessa maailmansodassa sekä 1700-luvulla, kun Ukrainan eteläiset alueet eli Novorossija liitettiin Venäjän keisarikuntaan Osmanien valtakuntaa vastaan käytyjen taistelujen jälkeen. Uhraukset, jotka menneet sukupolvet ovat tehneet taisteluissa näistä alueista lisäävät niiden merkitystä Venäjälle. Menneisyyden uhrauksiin vetoamalla Putin pyrki ylevöittämään sodan nykyisyydessä ja asettamaan sen historialliselle jatkumolle. Uhraukset ovat myös usein jaettuja ukrainalaisten kanssa – puhutellessaan ukrainalaisia upseereja Putin muistuttaa näitä heidän isien, isoisien ja isoisoisien taisteluista natsi-Saksaa vastaan – joten muistuttamalla niistä Putin osaltaan samaisti venäläisiä ja ukrainalaisia.

Tavallisimmat päättelysäännöt liittyvät laatuun tai määrään. Laadun lokuksessa asian arvo perustuu sen ainutlaatuisuuteen tai korvaamattomuuteen. (Perelman 2007, 37.) Puheen A alussa Ukrainan merkitys Venäjälle perusteltiin juuri tällä lokuksella: Ukraina ei ole Venäjälle tavallinen naapurimaa, vaan kiinteä osa venäläistä kulttuuria ja historiaa. Määrän lokuksessa jonkin tekijän suurempi lukumäärä tarkoittaa vahvempaa näyttöä. Tähän arviointiperusteeseen tukeuduttiin osoitettaessa aiemmin mainittua Venäjän anteliaisuutta: puheessa A luettiin taloudellisia projekteja osoituksena yhteistyösuhteen tärkeydestä Ukrainalle. Ukrainan vehkeily länsimaiden kanssa oli osoitus kiittämättömyydestä ja Venäjän hyväksikäytöstä, Putinin metaforan mukaan ”loismaisesta asenteesta”.

Määrään vedottiin myös korostettaessa, kuinka Venäjä oli pyrkinyt neuvotteluteitse ratkaisemaan Ukrainaan kriisiytyneen tilanteen. Viimeinen yritys oli joulukuussa 2021 tehty avaus Yhdysvalloille ja Natolle, joka sisälsi mm. vaatimuksen Naton aseistuksen Euroopassa siirtämistä vastaamaan vuoden 1997 tilannetta (puhe A). Neuvotteluilla ja diplomatialla on laaja hyväksyntä keinoina omien ulkopoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi, ja toistuvilla maininnoilla Venäjän yrityksistä löytää rauhanomainen ratkaisu pyrittiin todistamaan myös Venäjän päämäärien oikeellisuus. Länsimaat eivät ole kuitenkaan halunneet vastata näihin ”täysin legitiimeihin” vaatimuksiin, jolloin sotilasoperaation aloittaminen jäi viimeiseksi jäljellä olevaksi keinoksi (puhe B). Lisäksi toistelemalla yrityksiä neuvotella ratkaisu Venäjän huolenaiheisiin Putin pyrki siirtämään vastuun neuvotteluratkaisun tyrehtymisestä ja sodasta vastapuolelle. Putin väitti molemmissa puheissa, että vastuu mahdollisesta verenvuodatuksesta kuuluu Ukrainalle ja sen nykyjohdolle, ei hyökkäävälle Venäjälle.

Tunnistin puheista myös ihmisarvon ja autonomisuuden sekä jatkuvuuden lokukset. Jatkuvuuden lokus liittyi aiemmin mainittuihin perinteisiin ja väitteeseen Ukrainan ikuisesta siteestä ”historialliseen Venäjään”. Monissa paikoissa puheita Venäjän politiikkaa perusteltiin Ukrainassa asuvien tavallisten ihmisten tahtoon vedoten, jonka oletettiin ilman erillistä todistelua tarkoittavan tavalla tai toisella Venäjän yhteydessä olemista. Putinin mukaan nämä ihmiset olivat Kiovan ”juntan” alaisia, ja heidän suojelemisensa esitettiin urhoollisena toimintana. Vedotessaan Ukrainassa asuviin siviileihin Putin hyödynsi suojelevastuun periaatetta (engl. *responsibility to protect*, lyhenne R2P). Tämä on kansainvälisen järjestelmän normi, jonka mukaan ulkovaltojen sotilaallinen puuttuminen suvereenin valtion asioihin on oikeutettua tilanteessa, jossa valtio on kyvytön suojelemaan omia kansalaisiaan, ja asiaa ei ole saatu ratkaistua rauhanomaisin keinoin (Hanlon & Christie 2016, 138–142). Suojelevastuun periaatteen hyödyntämiseen liittyy myös Ukrainan politiikan Donbasissa määrittelemisen kansanmurhaksi (puhe B), sillä kansanmurha ja etninen puhdistus ovat sotilaalliselle interventiolle tunnistettuja perusteita (Hanlon & Christie 2016, 141).

Esisopimukset ja Putinin käyttämät termit osoittavat vielä yhden merkittävän lähtökohdan argumentaatiolle: sodan aloittaminen on väärin. Halu kehystää valtioiden välinen suursota humanitaariseksi interventioksi, ja pyrkimys korostaa aiempaa diplomatiata palvelivat yritystä esittää Venäjä muussa kuin hyökkäävän valtion roolissa:

Tämän operaation tavoite on suojella ihmisiä [...] Kiovan hallinnon nöyryytykseltä ja kansanmurhalta. Sitä varten pyrimme Ukrainan demilitarisointiin ja denatsifikaatioon. Puhe B

Tarkoituksenamme ei ole miehittää Ukrainan alueita. Puhe B

Samaa päämäärää tuki myös sanan *sota* välttäminen, ja termin ”sotilaallinen erikoisoperaatio” käyttäminen sen sijaan. Yleisön mielissä pyrittiin hämärtämään sitä tosiasiaa, että Venäjä oli aloittamassa täysimittaisen hyökkäyksen naapurivaltioon.

5.3 Argumentaatiotekniikat

Puheissaan Putin pyrki vakuuttamaan venäläisen yleisönsä sodan oikeudenmukaisuudesta sekä saamaan heidän tukensa hyökkäykselle. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi Putin käytti monipuolisesti Perelmanin erittelemiä (Perelman 2007, 57–154) argumentaatiotekniikoita. Tunnistin puheista sekä sidos- että erottelumuotoisia argumentteja. Eri väitteillä yleisön haluttiin omaksuvan käsitykset Putinin valitsemien syy-seuraussuhteiden, rinnastusten,

määritelmien ja tulkintojen oikeellisuudesta. Toisaalta tietyissä puheiden kohdissa haluttiin painottaa joidenkin tekijöiden näennäisyyttä ja tiettyjen toimijoiden valheellisuutta. Lisäksi Putin halusi määritellä sen, mistä sodassa ei ollut kysymys. Sikäli kun argumentit eivät ole keskenään ristiriidassa lisää monipuolinen argumentaatio puheen suostuttelevuutta (mt., 160). Putinin argumentit kävivät enimmäkseen yhteen hänen keskeisten teesiensä kanssa, joten monipuolinen argumentaatio teki puheista vaikuttavia niiden yleisölle⁴.

Kvasiloogiset argumentit muistuttavat muodoltaan matemaattista päättelyä. Tällaisia argumentteja ovat yhteensopimattomuuteen, samuuteen ja määritelmiin, vertailuun, jakamiseen ja sisällyttämiseen sekä todennäköisyyteen perustuvat argumentit. Vertailussa rinnastetaan kaksi tapahtumaa tai toimijaa ja vaaditaan niille yhdenmukaista kohtelua. Merkittävin puheissa tehty vertaus oli Ukrainan vuoden 2014 jälkeisen johdon rinnastaminen natsiisiin. Putin kutsui toistuvasti Ukrainan johtajia natsiksi. Hänen mukaansa Ukrainan ”äärioikeistolaiset nationalistit ja uusnatsit” pyrkivät ”tappamaan viattomia ihmisiä”, ja heidän oletetut tavoitteensa Krimillä ja Donbasissa ovat samanlaiset kuin Hitleriä tukeneilla ukrainalaisilla nationalisteilla toisessa maailmansodassa (puhe B). Erikoisoperaation yhtenä tavoitteena on Ukrainan puhdistaminen natsista. Puheessa B verrattiin vuoden 2022 tilannetta vuoteen 1941, kun Neuvostoliitto toimi natsien muodostaman uhan edessä liian myöhään yrittäessään välttää sota. Venäjän on nyt toimittava ajoissa, ja kukistettava Ukrainassa vallassa olevat uusnatsit niin kuin se kukisti natsi-Saksan ”suuressa isänmaallisessa sodassa”.

Putin hyödynsi ristiriitoihin ja yhteensopimattomuuteen perustuvaa argumentaatiota kahteen otteeseen puheessa A esittäessään verhotun uhkauksen Ukrainalle. Viitaten eri kohdissa puhetta ukrainalaisten nationalistien pyrkimykseen suorittaa dekomunisaatio ja päästä irti Venäjän imperiumin kolonialistisesta perinnöstä, Putin ihmetteli, miksi nämä eivät ole johdonmukaisia vaatimuksissaan. Putin oli valmis näyttämään, mitä ”todellinen dekomunisaatio tarkoittaa Ukrainalle”. Viesti oli, että koska Putinin kerronnassa monet Ukrainan alueet on annettu Ukrainalle ajattelemattomasti sillä oletuksella, että Ukraina säilyy

⁴ On hyvä muistaa, että vaikuttavuuden edellytyksenä on jo aiemmin tapahtunut premissien hyväksyminen. Mikäli yleisö ei hyväksy premissejä ei niistä johdettu monipuolinenkaan argumentaatio saavuta yleisön hyväksyntää (Perelman 2007, 155).

osana venäläistä maailmaa, tarkoittaa Venäjän vaikutuksen kitkeminen Ukrainasta luopumista näistä alueista.

Tulevien tapahtumien todennäköisyyksien arvioinnilla Putin osoitti sodan välttämättömyyden. Naton laajeneminen Ukrainaan on Venäjälle punainen viiva ja kysymys elämästä ja kuolemasta (puhe B). Todennäköisyys sille, että Ukraina onnistuu hankkimaan ydinaseen, esitettiin merkittävänä, sillä Ukrainalla on Neuvostoliiton ajoilta periytynyttä tietotaitoa ydinaseisiin liittyen. Tämän toteutuminen aiheuttaisi ”rajun muutoksen” turvallisuustilanteeseen, joskaan Putin ei tarkentanut, liittyykö Ukrainan aiheuttama eksistentiaalinen uhka Venäjälle nimenomaan mahdollisuuteen hankkia ydinase. Samanlainen matemaattista tarkkuutta mukailevia väite annettiin myös kuvattaessa Naton suorittamaa Venäjän piiritystä: Ukrainan liittyminen Natoon on ”vain ajan kysymys”, ja toteutuessaan se moninkertaistaisi sotilaallisen uhan Venäjälle. (puhe A.)

Puheista löytyi myös transitiivisuusväitteitä, kuten osiin jakamista ja osien sisällymistä kokonaisuuteen, jossa kokonaisuutta koskevat attribuutit koskevat myös osia. Ukraina esitettiin tahdottomana osa Yhdysvalloista johdettua ”valheiden imperiumia”, jonka ruskofobia selittyy – kuten muiden Yhdysvaltojen eurooppalaisten ”satelliittien” – sillä, että se joutuu noudattamaan Yhdysvaltojen tahtoa. Tätä ajatusta vahvistettiin toistolla, ja Putin viittasikin puheessa A usein nyky-Ukrainaan tavoilla, jotka korostavat sen olevan vain väline lännen Venäjä-vastaisuudelle, mainitsemalla Ukrainan ”läntiset isännät” tai määrittelemällä Ukraina ”siirtokunnaksi, jossa on nukkehallitus”. Tästä seuraa johtopäätös, että lännen uhka kohdistuu Venäjälle myös Ukrainan maaperältä. Uhan tunteen vahvistamiseksi Putin määritteli Ukrainan ja lännen sotilaallisen yhteistyön provokaatioiksi: ”yhteisharjoitukset ovat [...] Venäjä-vastaisia”, ”Naton koulutustehtävät ovat itse asiassa ulkomaisia sotilastukikohtia”. Maidanin vallankumouksen jälkeinen Ukraina esitetään lännen omistamana ”anti-Venäjänä”.

Dilemma on yksi jakamiseen perustuva argumentaatiotekniikka, jossa todetaan kummankin kahdesta eri mahdollisuudesta johtavan epämieluisiin seurauksiin. Puhuja kehottaa valitsemaan vähemmän epämieluisan vaihtoehdon. (Perelman 2007, 84–85.) Putin esitti Venäjän toimintavaihtoehdot puheessa B dilemman muodossa: Venäjän on sietämätöntä

seurata Donbasin ihmisten kärsimystä⁵, joten vaikka Venäjä ei halua sotaa, sen on käynnistettävä sotilasoperaatio näiden ihmisten puolustamiseksi. Samaan aikaan Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten aggressiivinen patoamispolitiikka ja lännen sotilasinfrastruktuurin tulo Ukrainaan on ristiriidassa Venäjän turvallisuuden ja jopa Venäjän olemassaolon kanssa. Tässäkin tilanteessa johtopäätös on sama: Venäjä on pakotettu aloittamaan sotilasoperaatio. Tässä tilanteessa se on sekä patrioottinen velvollisuus että moraalisesti oikein.

Todellisuuden rakenteeseen perustuva argumentaatio pohjautuu todellisuuden eri osien välisiin suhteisiin. Eri tapahtumat voivat liittyä toisiinsa kausaalisuhteilla, tai teko voi heijastaa tekijänsä luonnetta. Putin arvotti usein ilmiöitä niiden seurausten valossa. Puheessa A Putin arvosteli Ukrainan läntistä ”sivilisaationaalista valintaa” sen pohjalta, että Ukrainan yhteiskunta ja talous ovat olleet suurissa vaikeuksissa edellisten kahdeksan vuoden aikana. Myös Yhdysvallat-johtoista kansainvälistä järjestelmää – jossa Venäjä on tyytymätön asemaansa – arvosteltiin samanlaisella hedelmistään puu tunnetaan -argumentilla: ylimielinen ja tekopyhä Yhdysvallat on hyökännyt kylmän sodan päättymisen jälkeen mm. Serbiaan, Irakiin, Libyaa ja Syyriaan kansainvälistä lakia rikkoen (puhe B). Putin väitti kansainvälisten suhteiden kriisin ja luottamuksen menetyksen olevan suoraa seurausta Yhdysvaltojen aggressiivisesta ulkopoliitikasta ja Naton laajentamisesta (puhe A).

Merkittävin peräkkäisyysiteeseen perustuva argumentaatioketju puheissa on puheen A alussa esitetty tulkinta Ukrainan syntyhistoriasta. Putin kuvasi Ukrainan valtion muotoutumisen tuloksena sarjasta virheitä ja sattumia, jossa Ukrainaan liitettiin sattumanvaraisesti muihin valtioihin kuuluneita alueita. Vastuu Ukrainan nationalistisen eliitin myötäilystä kuuluu etenkin Leninille ja muulle kommunistisen puolueen johdolle ensin Neuvostoliiton muodostuessa ja myöhemmin sen hajotessa:

Neuvosto-Ukraina on seurausta bolševikkien politiikasta ja sitä voidaan perustellusti kutsua ’Vladimir Leninin Ukrainaksi’. Puhe A

Ukraina on Leninin virhe. Neuvostoliiton perustuslakiin kirjattu kansallisen itsemääräämisoikeuden periaate oli esimerkki ”vastenmielisestä ja utopistisesta fantasiasta” ja tämä lopulta johti ”Neuvostoliittona tunnetun historiallisen Venäjän” romahtamiseen;

⁵ ks. aiempi luku esisopimuksista

Ukrainan ja Venäjän yhteyden katkeamiseen. Ukrainan valtion ja sen suvereniteetin legitimiys kyseenalaistettiin tällä kausaalisuhteella.

Ukrainan syntyä kuvatessaan Putin myös pyrki arvostelemaan tekoa tai tapahtumaa niiden tekijöiden perusteella. Putin kiisti, että neuvostotasavaltojen itsenäistyminen olisi ollut paikallisten nationalistien ansiota: kuten kaikki hyvä Ukrainassa, myös maan itsenäisyys on seurausta venäläisten (tässä tapauksessa huolimattomasta) toiminnasta. Ukrainalaisilla ei ollut toimijuutta edes maansa itsenäistymisessä. Tavalliset ukrainalaiset eivät myöskään halunneet valtiollista itsenäisyyttä vielä edes Neuvostoliiton taloudellisten vaikeuksien aikana 1980-luvulla, vaan itsenäisyshaluja oli lähellä paikallisilla eliiteillä. Tässä kohtaa retoriikassa toistui muistakin puheen kohdista tuttu kuvio: hyvä ja oikeamielinen kansa on venäjämielistä, itsenäistymishalut ovat seurausta nationalistien ja eliitin itsekkäistä pyrkimyksistä.

Tekijä-teot-sidos esiintyi puheissa yleensä yksittäisen henkilön sijaan muodossa, jossa jonkin ryhmän maine pyrittiin yhdistämään heidän tekoihinsa tai päinvastoin. Monet Ukrainan taloudellisista ongelmista esitettiin seurauksena edellä mainittujen eliittien tekemistä valinnoista, jotka olivat etäännyttäneet Ukrainaa Venäjästä. Samalla maan yhteiskunnalliset ongelmat liittyen tuomioistuinten itsenäisyyteen ja korruptioon osoittivat Yhdysvaltojen ja lännen kelvottomuuden, sillä länsi oli osallistunut yrityksiin kehittää oikeuslaitosta ja kitkeä korruptiota – huonoin tuloksin. Etäännyttäminen Venäjästä kyseenalaistettiin, koska se oli korruptoituneen eliitin ja ulkomaalaisten yhteistyön aikaansaannos. Toisaalta se, mikä on Ukrainassa ollut hyvää ja menestyksekkästä (Mykolajivin laivanrakennus, lentokonevalmistaja Antonov, kaasunsiirtojärjestelmä, aihiot ydinaseiden valmistamiseen) esitettiin puheissa Venäjän/Neuvostoliiton aikaansaannoksina ja perintönä.

Osa Putinin argumenteista perustui symbolisille siteille, jotka liittävät Ukrainan ja Venäjän toisiinsa. Heti puheen A alussa Putin mainitsi Rus-nimen ja ortodoksisen uskon tekijöiksi, jotka liittävät nykyisen Ukrainan alueen historialliseen Venäjään. Vladimir Leninin patsaiden kaataminen Ukrainassa on symbolinen osoitus joidenkin ukrainalaisten tietämättömyydestä tästä maiden yhteisestä historiasta. Osoituksena siitä, kuinka ”venäläisiksi identifioituvia [...] ei haluta Ukrainassa” Putin kiinnitti huomiota venäjän kielen sekä Moskovan patriarkaatin alaisen Ukrainan ortodoksisen kirkon asemaan. Viranomaisten sytjintä näitä kohtaan on symbolinen osoitus laajemmasta russofobiasta. Yhdysvaltoja verrattiin yksinvaltaiseen

kuninkaaseen (puhe B), jonka ei tarvitse piitata kansainvälisen järjestelmän säännöistä ja joka voi pakottaa omat ”valheelliset” arvonsa muille osapuolille.

Todellisuuden rakennetta luovissa argumenteissa yksittäistapauksesta johdetaan laajemmin pätevä sääntö. Puheissa oli runsaasti esimerkkejä ja havainnollistuksia. Puheessa A havainnollistettiin Yhdysvaltojen ja Naton Venäjälle muodostamaa sotilaallista uhkaa luettelemalla niiden sotilaallisia toimenpiteitä Ukrainassa ja muilla Venäjän lähialueilla. Samassa puheessa länsimaiden välinpitämättömyys Venäjän Naton laajenemista kohtaan esittämistä huolista nähtiin esimerkkinä tavasta, jolla länsi myös tulevaisuudessa tulee laajentamaan sotilasinfrastruktuuriaan Venäjästä välittämättä. Tämä kaikki oli vastakohta Venäjän hyvälle tahdolle, jota osoitti mm. vetäytyminen Saksasta ja Itä-Euroopasta kylmän sodan loputtua. Myös Ukrainan vuoden 2014 jälkeisiä taloudellisia vaikeuksia havainnollistettiin antamalla esimerkkejä hintojen noususta ja maastamuutosta, mikä oli kontrasti maan taloudellisen hyvinvoinnin kanssa sen ollessa joko osa Neuvostoliittoa tai läheisissä suhteissa Venäjän kanssa.

Metaforat ja analogiat esiintyivät puheissa yleensä muun argumentaation tukena. Lisäksi niiden avulla luotiin puheiden viholliskuvaa. Putin puhui ”nationalismin viruksesta”, ”neandertalimaisesta nationalismista” ja Ukrainan ”blitzkriegistä” (puhe A). Näillä Putin vahvisti rinnastusta Ukrainan johdon ja natsien välillä. Lisäksi vertauksilla neandertalilaisiin nämä Venäjä-vastaiset ”natsit” esitettiin halveksittavina. Muita toisenlaisia argumentteja tukevia metaforia ja analogioita olivat esimerkiksi Neuvostoliiton syntyyn liittyneen syy-seuraussuhteeseen perustuvan argumentin havainnollistaminen kutsumalla Leninin neuvostotasavalloille perustuslakiin sisällyttämän oikeuden irtautua liittovaltiosta ”aikapommiksi”, sekä uhan tunnetta vahvistava analogia, jonka mukaan Ukraina Naton käsissä on kuin veitsi Venäjän kurkulla (puhe A).

Eri malleilla ja vastamalleilla pyrittiin vakuuttamaan yleisö kahdesta johtopäätöksestä: ukrainalaisten tulisi lähentyä Venäjää, ja venäläisten tulisi toimia vihollisiaan kohtaan tiukasti ja päättäväisesti. Krim ja sen paluu Venäjän yhteyteen vuonna 2014 esitettiin muille ukrainalaisille mallina tavasta torjua länsimaiden juonet ja vastustaa natsveja. Vastamallit liittyivät tilanteisiin, joissa Venäjä oli antanut periksi ja osoittanut epävarmuutta: Leninin nationalisteille tekemät myönnytykset Neuvostoliiton synnyn yhteydessä, myönnytysspolitiikka (engl. *appeasement*) Hitlerin Saksaa kohtaan pyrkimyksenä estää sota

vuosina 1940 ja 1941 sekä Neuvostoliiton heikkouden hetki kylmän sodan loppuvaiheessa ja sitä seurannut Venäjän taipuminen länsijohtoiseen maailmanjärjestykseen 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Kaikki nämä aikaisemmat yritykset sovittelua olivat olleet tuhoisia Venäjän kansainväliselle asemalle ja turvallisuudelle. Vastamallit osoittivat virheellisen toimintatavan, josta viisastuneena Venäjän oli nyt oltava luja ja toimittava toisin.

Erottelumuotoinen eli dissosiativinen argumentaatio perustuu filosofisiin pareihin, joista tyypillisin on ilmiö/todellisuus; ensimmäinen termi edustaa jotain virheellistä, toinen totuutta. Dissosiativisilla argumenteilla pyrittiin puheissa yleensä osoittamaan länsimaisen maailmanjärjestyksen ja sen ilmentymien – kuten Ukrainan kaltaisten valtioiden suvereeniuden – keinotekoisuus. Dissosiativisten argumenttien avulla tehtiin kaksi keskeistä erottelua: käsite-erottelu Ukrainan näennäisen valtiollisen itsenäisyyden ja aidon suvereeniuden välille, sekä erottelu Ukrainaa hallitsevan eliitin ja Ukrainan kansan välille. Putin väitti, ettei Ukrainalla ole todellisen valtiollisen olemassaolon perinteitä. Läpi molempien puheiden Putin erotteli toisistaan Ukrainan johdossa olevat, kutsuen näitä milloin nationalisteiksi, eliitiksi, juntaksi tai oligarkeiksi, ja tavalliset ukrainalaiset. Tässä erottelussa Ukrainan kansa esitetään hyvänä ja halukkaana yhteistyöhön Venäjän kanssa, kun taas eliitti on ollut osallisena yrityksessä muodostaa Ukraina ”anti-Venäjä” itsekkäistä syistä. Tämä erottelu nähdään esimerkiksi Putinin kuvaillessa vuoden 2014 kansannousua ”niin kutsutuiksi mielenosoituksiksi”, tai kun hän erottelee toisistaan ukrainalaisten äänestäjien tahdon hyviin suhteisiin Venäjän kanssa ja valtaan nousseiden tätä lupanneiden poliitikkojen toimet (puhe A). Ukrainan tilanteen taustalla on lännestä johdetun eliitin pyrkimys rakentaa Ukraina valheelliselle pohjalle:

Ukrainan viranomaiset alkoivat heti alussa rakentaa valtiotaan kieltämällä kaiken meitä yhdistävän, yrittäen vääristää miljoonien ihmisten, kokonaisten sukupolvien, tietoisuutta ja historiallista muistia. Puhe A

Ukrainan todellinen suvereenius ja ukrainalaisten todelliset ”kulttuuriset, taloudelliset ja sosiaaliset intressit” (puhe A) ovat mahdollisia vain yhteistyössä Venäjän kanssa. Lännelle Ukraina on puheista huolimatta ainoastaan työkalu Venäjän vastaiseen projektiin.

Muut puheista löytämäni erottelut liittyvät yleensä eron tekemiseen läntisen ja venäläisen välille. Tässä erottelussa Ukraina esitetään lähempänä venäläistä maailmaa. Esimerkiksi puheessa B tehtiin erottelu länsimaisten ”valheellisten arvojen” ja perinteisten venäläisten arvojen välille; länsi pyrkii pakottamaan kaikki muut omaksumaan omat arvonsa, vaikka ne

ovat luonnottomia ja johtavat rappioon. Arvot esitettiin osasyynä edellä viitatulle ukrainalaisten epäonnistumiselle rakentaa menestyvä valtio lännen mallin pohjalta: länsimaiset käsitykset ovat sille vieraita. Näennäinen/todellinen -paria käytettiin myös selitettäessä lännen ja Venäjän kylmän sodan jälkeistä suhdetta. Puheessa A eroteltiin lännen teennäinen tasavertaisen yhteistyön korostaminen Venäjän kanssa ja todellinen vihamielisyys. Syy tälle vihamielisyydelle on Putinin mukaan valtapoliittinen: länsi ei hyväksy suurta itsenäistä maata, jota se ei voi ohjailla. Tässä yhteydessä puheesta löytyy myös teoria/käytäntö -pari, jolla pyrittiin osoittamaan ristiriita lännen puheiden ja sen aggressiivisten tekojen (Naton laajentuminen, Yhdysvaltojen vetäytyminen ABM-sopimuksesta) kanssa.

Kokonaisuutena sidos- ja erottelumuotoiset tekniikat tukivat puheissa samoja johtopäätöksiä: lännen Venäjää kohtaan osoittamaa uhkaa ja vihamielisyyttä, sotilasoperaation aloittamisen välttämättömyyttä ja kiireellisyyttä, Venäjän Ukrainassa olevien intressien legitimiyyttä sekä tarinaa Venäjästä oikeuden ja kansan tahdon puolustajana siitä piittaamatonta eliittiä vastaan. Retoriikassa painotettiin Venäjän ja Ukrainan välistä keskinäistä yhteyttä ja molempien eroavaisuutta länsimaista. Argumentit eivät olleet sisäisesti ristiriidassa keskenään, vaan ne kaikki tukivat samaa politiikkatoimea: hyökkäyksen aloittamista Ukrainassa. Erottelumuotoisilla argumenteilla määriteltiin myös, mistä sotilasoperaatiossa ei ole kysymys: Ukrainan kansan rankaisemisesta tai halusta miehittää Ukrainan alueita. Yleisön haluttiin tekevän puheista johtopäätös, että sodan aloittaminen oli samanaikaisesti reaalipolitiikan hengessä välttämätöntä sekä moraalisesti oikeutettua.

6 Johtopäätökset teorian valossa

Puheiden argumentaatiossa ja Putinin keskeisissä väitteissä ilmeni kattavasti klassisen realismin piirteitä ja käsitteitä (esim. geopolitiikka, patoaminen, voimatasapaino [puhe B]). Puheiden keskeinen johtopäätös vastaa pitkälti kahta ensimmäistä Morgenthaun periaatteista⁶: historia toistaa itseään, Venäjä on jälleen uhattuna ja piiritettynä vihamielisten ulkopuolisten ja natsien taholta. Nopealla toiminnalla Venäjän on turvattava elintärkeät intressinsä ja turvallisuutensa. Päätelyssä on yhtymiä myös Machiavellin kanssa: sodan ollessa vääjäämätön se kannattaa käydä ajallaan, mieluiten jonkun toisen maaperällä. Viivyttely hyödyttää vain vihollista⁷. Sotilaallinen ratkaisu erimielisyyksiin kuvattiin sekä rationaalisena että ihailtavana ratkaisuna, joka erotti Putinin Leninin ja Gorbatšovin kaltaisista aiemmista Venäjän johtajista, joiden virheiden ja heikkouden takia Ukraina ylipäätään on olemassa. Sotatoimet esitetään kuitenkin puolustuksellisinä: ”He eivät jättäneet meille muuta vaihtoehtoa Venäjän ja kansamme suojelemiseksi kuin sen, jota olemme pakotettuja käyttämään tänään” (puhe B). Morgenthaun kielellä (Morgenthau 2006, 104) Putin oikeuttaa imperialismin politiikkansa anti-imperialismin valepuvulla: erityisellä sotilasoperaatiolle Venäjä puolustautuu ulkovaltojen imperialistisilta pyrkimyksiltä.

Putinin tapa käyttää kansainvälistä lakia ja sopimuksia puheissaan yhtäältä heikentää sääntöpohjaisuutta ja on yhtenevä 6. periaatteen (kansainvälisen politiikan autonomisuus) ja toisaalta esimerkki kansainvälisen lain retorisesta hyödyntämisestä. Venäjän kantoja perusteltiin usein vetoamalla erilaisiin dokumentteihin, sopimuksiin ja lakeihin, mutta tämä on savuverho; invaasio itsessään on laitton, joten laki ei todellisuudessa rajoita Venäjää ja sen toimia. Putin loi maailmaa, jossa erimielisyydet viime kädessä ratkaistaan voimapolitiikan keinoin. Neljännen periaatteen (moraalisten periaatteiden pätemättömyys kv-politiikassa) suhde Putinin retoriikkaan ei ole yksiselitteinen. Putin arvotti selkeästi Venäjän edun ja selviämisen arvohierarkiassa kaikkein tärkeimmiksi päämääriksi, mutta hänen esityksessään näiden edistäminen ei varsinaisesti ole ristiriidassa moraalin kanssa. Päinvastoin

⁶ Ihmisen käyttäytymiseen liittyvät objektiiviset lait ja vallaksi määritelty intressi.

⁷ Kiinnostavasti, Machiavelli antoi tämän ohjeen Ruhtinaassa emämaan valtaan alistetun alueen hallussa pitämisen kontekstissa.

käynnistämällä sotilasoperaation Venäjä toimii suojeluvastuun periaatteen normin mukaisesti. Valtion intressin muuttumisesta (3. periaate) en löytänyt puheista viitteitä.

Puheista välittyi huoli Venäjän arvovallasta ja statuksesta sekä pyrkimys aseman kohentamiseen eli imperialismiin politiikkaan. Puheista löytyi suvereeniuden, itsemääräämisoikeuden ja Venäjän epäreilun kohtelun teemoja. Tämä epäreilun kokemus liitettiin siihen, että Venäjän (Putinin mukaan) legitiimejä vaatimuksia liittyen Euroopan turvallisuusarkkitehtuuriin yleisesti ja Ukrainaan erityisesti ei ole huomioitu. Aiemminkin (Putin 2005) esillä pidetty trauma kylmän sodan jälkeisestä Venäjän merkityksen pienemisestä löytyi puheessa B esitetystä kriittisestä länsimaiden ”modernia absolutismia” kohtaan, mikä muovasi kansainvälisiä suhteita etenkin 1990- ja 2000-luvuilla. Kuten totesin, Putin väitti Venäjän toimineen puolustaakseen itseään, mutta monet Venäjän reaalimaailman toimet sodan aikana (sotilaiden ja materiaalin siirto Ukrainaan Naton vastaiselta rajalta, suhteellisen hillitty reaktio Naton merkittävään laajenemiseen sodan aikana) yhdessä tämän nostalgian Neuvostoliitolla bipolaarisessa järjestelmässä ollutta asemaa kohtaan asettavat väitteen puolustuksellisuudesta kyseenalaiseksi. Avoimeksi jää, kuinka todellisena Naton muodostama uhka koetaan, ja kuinka paljon kyse on Venäjän suurvalta-aseman vahvistamisesta alueella, jota se pitää osana etupiiriään.

Anarkian kulttuurien osalta hypoteesini oli, että Ukrainasta muodostetaan puheissa vihollinen osana hobbesilaista kulttuuria. Puheiden vihollisuuksiin ja self-help-järjestelmää tuottaviin osiin kuuluivat luonnehdinnat Yhdysvalloista, Natosta, länsimaista ja Ukrainan johdosta. Tämä tuotettu hobbesilainen anarkian kulttuuri muistutti oletuksiltaan klassista realismia. Putin käytti konstruktivismin terminologiaa kuvatessaan, kuinka Yhdysvallat oli tietoisesti tehnyt Venäjästä vihollisen, vaikka se olisi voinut valita tehdä Venäjästä joko ystävän tai ainakin suhtautua siihen neutraalisti (puhe A). Vastuu huonoista suhteista siirrettiin siis Yhdysvalloille. Putinin diagnosoima syy vihollisuudelle on realismin mukainen vallaksi määritelty intressi: itsenäinen Venäjä on este Yhdysvaltojen hegemonialle. Tämä selitys Yhdysvallat-johtoisen länsiblokin sotilaallisen uhan jatkuvuudesta Venäjälle riippumatta kulloisistakin vallanpitäjistä (puhe B) muistuttaa kuvausta vallaksi määritellystä intressistä käytännössä, jossa jatkuvuus politiikassa korostuu (ks. Morgenthau 2006, 5).

Hobbesilaisen kulttuurin hypoteesi päti kuitenkin vain osittain; puheiden antama kuva Ukrainasta oli monimuotoinen. Analyysiluvussa esitetyllä tavalla Putin erotteli kansan ja

poliittiset päättäjät (”maamiehet” ja ”ukrainalaiset natsit”). Länsimielinen eliitti oli etenkin puheen A keskeinen vihollinen, ja Putin pyrki heidän demonisoinnillaan⁸ luomaan aggression oikeuttavaa vihollisuutta Venäjän ja Ukrainan välille. Ukrainalaiset jaettiin siis voimakkaasti niihin, jotka kuuluivat ”meihin”; joita sitoi Venäjään historia, kulttuuri ja ystävyys- ja sukulaissuhteet sekä ”heihin”, jotka eivät sisällyneet siihen joukkoon ukrainalaisia, joita Putin puhutteli termeillä ”maamiehet” ja ”toverit”. Tämä kahtalainen kuva Ukrainasta on esiintynyt myös muissa Putinin Ukrainaa koskevissa puheenvuoroissa, kuten hänen heinäkuussa 2021 julkaisemassaan esseessä (Putin 2021), jossa hän väitti ukrainalaisten ja venäläisten (sekä valkovenäläisten) muodostavan yhden ja saman kansan. Viholliskuvien lisäksi yksi elementti sodan perusteluissa oli siis nämä ystävyyttä muodostavat tekijät, joka sitovat Putinin retoriikassa Ukrainan Venäjään, osaksi isovenäläistä kuviteltua yhteisöä, jota pyritään hajottamaan ulkoapäin valtopoliittisten intressien takia ukrainalaisia nationalisteja välikappaleina käyttäen. Sekä vihollis- että ystäväkuvien antaminen sotilaallisen hyökkäyksen kohteesta oli osa yleisön huomioimista: venäläisillä on paljon suhteita ja yhteyksiä Ukrainaan ja ukrainalaisiin. Putin vältti myös argumenttien ristiriitaisuuden ongelman (ks. Perelman 2007, 161–162) pitämällä läpi puheiden selkeästi erillään sen, ketä vastaan Venäjä taistelee (länsimaat, Kiovan hallinto) ja ketä sotatoimilla autetaan (Venäjä, tavalliset ukrainalaiset). Erottelulla hälvennettiin mielikuvaa valloitusodasta.

Wendtin konstruktivismin teorian näkökulmasta yksi puheiden viholliskuvassa toistuva, mielenkiintoinen piirre oli tapa, jolla Ukrainassa valtaapitäviin vihollisiin heijastettiin monia sellaisia piirteitä, jotka usein nähdään tyypillisenä Venäjälle ja sen poliittiselle eliitille. Puheissa Ukraina kuvattiin maana, jossa ”ei ole itsenäisiä tuomioistuimia”, vaalit ovat vain peite, jolla naamioidaan ”vallan ja omaisuuden jaon oligarkkisten klaanien välillä”, korruptio rehottaa ja johdossa olevat nationalistit esittävät vaatimuksia Venäjän alueiden annektoinnista. Tällaista viholliskuvaa voidaan lähestyä Wendtin hypoteesilla heijastetusta identifikaatiosta (engl. *projective identification*). Wendtin mukaan hobbesilaisen anarkian oloissa valtiot voivat kohentaa käsitystään Itsestä heijastamalla Toiseen omia epämieluisia tunteita ja piirteitä. Katharsis saavutetaan sitten hallitsemalla tai tuhoamalla Toinen. (Wendt 1999, 276–278.) Venäjän projisointi voidaan siis nähdä ilmentymänä tavasta, jolla syntynyt

⁸ Tämä äärimmäiseen pahuuteen perustuva natsiretoriikka oli merkittävin poliittisen realismin vastainen piirre puheissa.

hobbesilainen kulttuuri itsessään lujittaa viholliskuvia toisista valtioista ja luo edellytyksiä väkivallalle.

Lockelaista, kilpailullista suhdetta en puheista löytänyt. Tietyt puheissa mainitut valtiot (esim. Irak, Serbia) eivät olleet ystäviä, kilpailijoita tai vihollisiakaan. Heidät esitettiin Yhdysvaltojen imperialismin uhreina, jolta Venäjän on pelastanut – ei kansainvälinen laki – vaan sen sotilaallinen voima. Putinin kritiikki länsimaita kohtaan koskien sen suhtautumista näihin ja muihin valtioihin, jotka kieltäytyvät noudattamasta länsimaiden tahtoa oli varsin morgenthaulaista ja lähellä 5. periaatetta⁹: ne toimivat väärin väittäessään omia normejaan universaaleiksi ja yrittäessään tehdä niistä kaikkia koskevia sääntöjä.

Yhteenvedon voidaan siis todeta hypoteesien pätevien osin: Venäjän ja Ukrainan sekä Venäjän ja länsimaiden suhteisiin luodaan hobbesilaista vihollisuuden ja kilpailullisen turvallisuuden kulttuuria. Länsimaiden Venäjälle kohdistaman uhan luonne ja syyt kuvattiin tavalla, joka noudattelee pitkälti klassista realismia ja Morgenthaun periaatteita. Tarve suojata valtiollinen olemassaolo ja asema sotilaallisilla keinoin nostettiin esiin Venäjän toiminnan perusteluissa. Kuitenkin suhteessa Ukrainaan puheissa esiintyi myös kantilaisen kulttuurin elementti, jossa samaistetaan Venäjän ja Venäjään kytköksissä olevien ukrainalaisten edut ja turvallisuus. Tämä kantilaista anarkiaa tuottava elementti poikkesi siitä, mitä odotin sotatoimien aloittamista perustelevilta puheilta.

Johdannossa totesin Neumannin ja Nexonin jaottelua hyödyntäen, että puheita voidaan tarkastella myös toisen asteen esityksinä. Puheet ovat esityksiä kansainvälisistä suhteista, joissa ei ainoastaan heijasta faktoja realismin ideaalin mukaisesta ”maailmasta sellaisena kuin se on”, vaan niillä myös tuotetaan realistista sosiaalista todellisuutta. Konstruktivismin näkökulmasta se, mitä pidämme totena maailmasta, on seurausta sen representaatioista (Vuori 2008, 116). Putin lisäsi realismin maailmanpolitiikan olemusta koskevien oletusten relevanttisuutta kansainvälisten suhteiden analysoinnissa – ei välttämättä siksi, että Morgenthau tai muut realistit ovat oikeassa, vaan koska ajatuksemme maailmasta eivät ainoastaan peilaa todellisuutta vaan myös muokkaavat sitä.

⁹ Yhden valtion moraali ei edusta yleistä moraalaa.

Puheillaan Putin edisti sellaista kansainvälistä järjestystä (sääntöpohjaisuuden vastakohtana) jossa keskeisillä suurvalloilla on sanavaltaa siihen, minkälaista politiikkaa niiden naapurimaissa harjoitetaan. Historia nousi puheista Putinille keskeiseksi välineeksi perusteltaessa Venäjän omistusoikeus Ukrainaan, ja historian rooli Venäjän retoriikassa olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde. Aiempaa tutkimusta historiallisten narratiivien roolista Venäjän ja Ukrainan konfliktin taustalla on ollut jonkin verran (esim. Tabachnik 2020; Kordan 2022; Maxwell 2022), mutta ne eivät ole lähestyneet aihetta retoriikka-analyysin näkökulmasta. Tällainen tutkimus historiapolitikoinnista venäläisessä poliittisessa retoriikassa Ukrainan sodassa olisi mielenkiintoinen osa Itä-Euroopan muistin politiikan tutkimusta ja lisäisi ymmärrystä historian käytön ja sen mahdollisen vääristelyn merkityksestä osana juuri tätä konfliktia sekä tapaa, jolla Venäjän johto on tehnyt sen hyväksyttäväksi venäläisille.

Analysoitavat puheet edistivät sellaista kansainvälistä järjestelmää, jossa suurvallat omista lähtökohdistaan käsin pystyvät rajoittamaan tai jopa perumaan naapurimaidensa suvereenisuuden. Tutkielmassa en hyödyntänyt anarkian kulttuurin käsitettä kuvaamaan koko järjestelmän makrotason anarkiaa – jota ajatellen Wendt (1999) itse termejä käyttää – vaan yksittäiseen kahden valtion välisten suhteiden tapaukseen. Toisaalta Wendtin mukaan makrotason anarkiat muodostuvat juuri tämänkaltaisista yksittäisten (etenkin vahvojen) valtioiden toimista, ja nämä valtiot pystyvät toimillaan haastamaan kulloinkin järjestelmässä vallitsevan status quon ja antamaan anarkialle tietyn sisällön. Toinen mielenkiintoinen, laajempi kysymys onkin, ovatko puheissa esiintyvät ajattelutavat tulleet laajemmin osaksi eurooppalaisia käsityksiä turvallisuudesta. Tällainen järjestelmätason muutos tarkoittaisi siirtymistä taaksepäin aiemmin jo saavutetusta, kilpailullisesta suhteesta¹⁰ Venäjän ja Euroopan välillä kohti anarkiaa, jossa taloudellista keskinäisriippuvuutta tärkeämpiä tekijöitä ovat ydinaseet ja voiman oikealla puolella oleminen, ja jonka perustavanlaatuinen logiikka on löydettävissä jo Thukydidien ja Machiavellin teoksista.

¹⁰ Vastoin Wendtin oletuksia. Wendtin hypoteesin mukaan kertaalleen saavutettu lockelainen tai kantilainen anarkia ei liiku ”taaksepäin” kohti self-help-systeemiä (Wendt 1999, 311–312).

Lähteet

Primääriaineisto

Putin, V. 2022a. Address by the president of the Russian Federation. President of Russia. [Verkossa]. Viitattu 11.2.2025. Saatavissa <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>.

Putin, V. 2022b. Address by the president of the Russian Federation. President of Russia. [Verkossa]. Viitattu 11.2.2025. Saatavissa <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>.

Tutkimuskirjallisuus ja muut lähteet

Brzezinski, Z. 2016 [1997]. *The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives*. New York: BasicBooks.

Edinger, H. 2022. Offensive ideas: structural realism, classical realism and Putin's war on Ukraine. *International Affairs (London)*. [Verkossa] 98 (6), 1873–1893.

Fierke, K. M. 2005. *Diplomatic interventions: conflict and change in a globalizing world*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Finnemore, M. & Wendt, A. 2024. When “old” constructivism was new: reflections on classical constructivism. *Perspectives on Politics*. [Verkossa] 22 (4), 1248–1268.

Haapanen, P. 1996. Roomalaisten korkein taito. Johdanto antiikin retoriikkaan. Teoksessa Palonen, K. & Summa, H. toim. *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. S. 23–50. Tampere: Vastapaino.

Hanlon, R. J. & Christie, K. 2016. *Freedom from fear, freedom from want: an introduction to human security*. Toronto: University of Toronto Press.

Kordan, B. 2022. Russia's war against Ukraine: historical narratives, geopolitics, and peace. *Canadian Slavonic Papers*. [Verkossa] 64 (2–3), 162–172.

Kuusisto, R. 1996. Sodan retoriikasta. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa. Teoksessa Palonen, K. & Summa, H. toim. *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. S. 267–291. Tampere: Vastapaino.

- Kuusisto, R. 1999. *Western definitions of war in the Gulf and in Bosnia*. Suomen Tiedeseura. Saarijärvi: Gumerrus.
- Lebow, R. N. 2001. Thucydides the constructivist. *The American Political Science Review*. [Verkossa] 95 (3), 547–560.
- Lebow, R. N. 2010. The past and future of war. *International relations (London)*. [Verkossa] 24 (3), 243–270.
- Lebow, R. N. 2022. International relations theory and the Ukrainian war. *Analyse & Kritik*. [Verkossa] 44 (1), 111–135.
- Macchiavelli, N. 2001 [1532]. *Ruhtinas*. Suom. A. Huhtala. 7. painos. Juva: WSOY
- Maxwell, A. 2022. Popular and scholarly primordialism: the politics of Ukrainian history during Russia's 2022 invasion of Ukraine. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*. [Verkossa] 16 (2), 152–171.
- Morgenthau, H. J. 2006 [1948]. *Politics among nations: the struggle for power and peace*. 7. painos. Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Neumann, I.B. & Nexon, D.H. 2006. Introduction. Harry Potter and the study of world politics. Teoksessa Nexon, D.H. & Neumann, I.B. toim. *Harry Potter and International Relations*. S. 1–23. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Perelman, C. 2007 [1977]. *Retoriikan valtakunta*. Suom. L. Lehto. Jyväskylä: Vastapaino.
- Pursiainen, C. & Forsberg T. 2015. *Ulkopolitiikkaa norsunluutornista*. 1. painos. Tampere: Chan Puma House.
- Putin, V. 2005. Annual address to the Federal Assembly of the Russian Federation. *President of Russia*. [Verkossa]. Viitattu 12.1.2025. Saatavissa <http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>.
- Putin, V. 2021. On the historical unity of Russians and Ukrainians. *President of Russia*. [Verkossa]. Viitattu 30.3.2025. Saatavissa <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>.

- Summa, H. 1996. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, K. & Summa, H. toim. *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. S. 51–83. Tampere: Vastapaino.
- Tabachnik, A. 2020. Russian intervention in Ukraine: history, identity politics, and national consolidation. *Nationalism & Ethnic Politics*. [Verkossa] 26 (3), 299–318.
- Thukydides. 1964 [n. 400 eaa.]. *Peloponnesolaisista*. 2, Kirjat V-VIII. Suom. J.A. Hollo. Porvoo: WSOY.
- Vuori, J. 2021. Retoriikan analyysi. Teoksessa Vuori, J. toim. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. [Verkossa]. Viitattu 11.2.2025. Saatavissa <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehukset/retoriikan-analyysi/>.
- Vuori, J. A. 2008. Luomisen hurmaa? Konstruktivistinen tiede kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa. Teoksessa Hakovirta, H. & Vuori, J. A. toim. *Tieteenteorioiden ja kansainvälisten suhteiden oppialan kehitys: kairauksia, avauksia, koetiljelmää*. S. 93–136. Acta politica aboensia. A2. Turku: Turun yliopisto, valtio-opin laitos.
- Waltz, K. N. 1979. *Theory of international politics*. New York: Random House.
- Wendt, A. 1992. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization*. [Verkossa] 46 (2), 391–425.
- Wendt, A. 1999. *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zacher, M. 2001. The territorial integrity norm: international boundaries and the use of force. *International Organization*. [Verkossa] 55 (2), 215–50.